

4285

Shri Raghunatha Temple MSS. Library,
JAMMU

No. ७ ग १

Title मात्स्यपुराण पद्धतिः

Author याज्ञिक देवः

Extent १०१ पत्र Age सं. १८८३

Subject सूत्र पद्धति

MS-102

रं. नं० ७

नात्यायनश्रीनस्तुतम् प्रारंभः

नं. ४४४३

का. श्री.
सू.

१
रिषायाचं नवज्ञासि प
कृत्वा २०. ७

ओं श्रीगणेशाय नमः स्रष्टुस्त्याहस्यप
द्वलिरव्यते नत्ररा --- भागीयजमा
नपुरुषाः प्रसन्नान्कृत्विजः प्रवो ---
--- त्यकर्मप्रारंभार्थमुच्चाषयंतीत्य
र्थः कृत्वि --- प्रबुध्यध्वामित्येव पुनः
पुनरुच्चार्य नतः कृत्विजो दत्तधावनं
कृत्वा पवित्रधारणयो ब्रह्मदि क्रमेण शा
लाधार्यसमीपे अथ उष्ट्य शान्तिं नतः
स्वस्वकर्मणि प्रवर्तते नत्रदिशसने

ब्रह्मयजमानावतिप्ररागिन्नंदतिरोनउ
 पविशतः अथवापूर्वेरागिन्नवेदिमा
 ग्नीधीयंत्योन्नरेरागालाहार्यपूर्वेराग
 नान्यदतिरोनशालाहार्यमुपावेप्रतः
 ब्रह्मराः समंत्रकश्चासनसंस्कारः उ
 पूर्वप्रमंच ततोयजमानश्चाचंषधेति
 प्रेषः प्रातहितवृजंसर्वेषापरिस्तरां
 ततः शालाहार्यमुन्नरेरागयात्रासाद
 न तस्यपश्चादा अग्निहीत्रह्वरागि

का.श्रौ.
स्त.
२

३

वज्रः शम्भुः दृष्टं पलं यविवृष्टेदनाः
नि यविवृष्टे स्थाली श्रान्त्यच वैदम्भ
दक्षिणागिरियायाद्याः इधमचतुष्टयं
वह्निश्चतुष्टयं सुक्रवोत्तुः प्रवरणा
वसाहोमहवन्त्यो उपमृष्टयं ध्रुवाचि
निस्क्रकय इक प्राप्तिवृत्तं हराणां वा
नैतनी द्वयं दृष्टदात्पाप्यदीधिरि
रायप्रकलानि उपाकरणात्तरा उ
रवापचक मन्थनचतुष्टयं योक्तु

पुनकुशाः कुशा - - - - - तृणीठं इ
शपात्री श्रैतद्दीनकटः षडवन्नेव
एतान्यासाध्यपावित्रकरणादि
पात्रप्रोक्षणागतं असंचरेन्नतिप्र
रागित मुहुरेदाशालाहार्यस्य पु
रस्तादाशोक्षरागिना निधानं कुकु
टाहन्ननं श्राज्यानिर्वीयोवेदबंधः
अग्नीधराद्यान्याधिभयरां श्र
द्धयोः पर्यागिनकरांडदकांभः

का.श्री.
सू.
३

३

अग्नीध्रगेहे अग्नीन् वेदिमध्ये एव प्रो-
क्षणीं द्वादि यानि अर्ध्याः स्यान्मुद्यम्य
प्रोक्षणीं प्रेषः उत्करं स्पृष्ट्वा दक्ष प्रहा-
रः नृपारायोः प्रक्षालनं अग्नीध्र-
एव प्रोक्षणीं सादनं अंशः पान्य ए-
व स्पृष्ट्वा सादनाभिध्वा त्वा हिं वी श्व अ-
ग्नीधः पशुवत्यान्नसमागाः समा-
जना नाना यज्ञेन रक्षणां यन्त्री सन्त-
हन् आज्या द्वा सन् यन्त्या अवेक्ष-

शीततः स्क्रिगाज्यद्वयदाज्यस्त्राल्याध्या
 दायाग्रीधमध्यैः स्त्राज्यसुत्सुयप्रोक्षणीश्रो
 त्सुयान्यामवक्ष्यन्तानां ज्येष्ठत्वाएवदा
 ज्यसंयोजनं पशुवदाज्यग्रहणाज्य
 नांधारणां ततश्चाज्यान्यादायः स्त्राग्री
 धीयासोमंग्रावादीनिचपूर्वदिननिहि
 नान्यादायाहवनीसमीपे स्त्राज्यसोमव
 जिज्ञानां निधमनां ततश्चधमप्रोक्षसाध्या
 न्मालभनान्तमग्रीधोमीयवत् एकव

का. श्री.
स्त.
४

देवस्तरपां उरुविष्णुविति होमाभाव इति वि
शेषः आत्मा लभोदकालं भाते पाणिप्रज्ञा
लनं सोममादाय सयजमानो हविर्दानं प्र
विष्य सोमयोऽलकं विस्त्रं स्याधेव वरा
नमरिणो ग्रामपुरवान्निधाय दक्षिरास्य
हविर्दानं स्येवात्तरेणाग्नौ सोमं कुंडलिका
सहितं यजमाने सोमान्वारध्वं ग्रावरागापु
परिसोमो यनहने नैव प्राक्षिपति हृदे त्वेति
मंत्रेणात्तनो यजमानो विस्त्रज्य विश्वात्वा

मिति सोममुपनिष्ठते सतो यजमानस्य
शालाद्वार्यस्य पश्चाद्दुदमुखो यविष्ठस्य
लोकद्वारीयसामन्त्रान् तत एहि होतः
प्रातरुवाकायो जैश्रैवः हविर्होतुः
वर्द्धारमध्ये एष्याया उत्तरलोहो नृष्यः
दनस्त्रायनं पूर्वस्यां द्वार्यपविशतीति
शारवायनस्त्रोत्रं ततो होतुं पविष्टे त
आह वनीये समिदा धानं कुर्वन् देवेभ्यः
प्रातर्यावभ्यो नु ब्रूहीत्याह देवेभ्यो नु ब्रू

बा. प्रो.

स.

५

हीत्येके नतउत्करे नत्वा सुब्रह्मराये सुब्र
ह्मरायाया रुयपैता पुत्रीया मिनि सुब्रह्म
रायां प्रेष्यति नतः सुब्रह्मराया दानं च
धर्युर्जातरां कवंन्त्रातरनुवाकं प्रणो
तिसमीपे उपविष्टः स्वप्यादा अग्निधः
सवनीयानिर्वापः चतुरासनं ब्रह्मोप
विष्ट एव भूतस्याभूतकारिण्याः प्रणा
ताप्रणायन परित्तरागभावः शाला
कायस्य पश्चादुत्तरतो वायात्रा सादनं

मूर्धं कपालान्येकादशा कर्परं कृषात्रि
 ने उल्लखलसल पात्रीधान्यं शाखो
 यवेवः संप्रबनोदकं संयकनार्थ्यद
 धिव्यं च दौहनचतुष्टयं मृतावदानं
 - जिनपात्रं पंचविलापात्री ततः स्यो
 यहितपात्रीकरां पात्रां नरेप्रोक्षणी
 तन्मायं मूर्ध्याग्निहोस्वरायोरादानादि
 ग्रहारा इद्राय जुष्टं गृह्णामि एकाद
 शाकपालार्थं व्रीहीरां यवानां ग्रहारां

वो

का. श्री.
सू.
६

इंद्राय हरिवत्ते जुष्टं धानां पृथिव्यानां इंद्राय
सुषव वभूते जुष्टं करं भापृथिव्यानां प्र
हारां ततः प्रोषाभिः सर्पनादि पात्रांत
रात्प्रोक्षराणिः क्वचिदुत्थाहविषां प्रोष
रां वा स्रुविः प्रोक्षः इंद्राय त्वा जुष्टं
इंद्राय हरिवत्ते त्वा जुष्टं इंद्राय सुषएव
ते त्वा जुष्टं नामा वीजधर्मा उक्ताः ततः
हस्माजिनादानादिकरा निधानांत
तत्र विप्रोषः नकुक्कुटाहननं एकवी

जयदेवकशांतेविभज्यालंभः इदमिदं
 स्य इदमिदं स्य हरिवत्तः इदमिदं स्य स्य
 एवतम् ततः कृष्णाजिनादानादिपेव
 तां उपपेवादानादिशाला द्वार्य एकक
 पालोपधानं भर्जनोपधानं च प्रथमक
 पालधर्मैरान्तर्वाभ्युहनाभावः उपस
 र्जन्यधिभयरां प्रोहरांतेपयस्याच्य
 उपस्यष्टादिपरिज्ञालनांतः पत्नीवत्त
 उवाया एकस्यादोहः तत ईक्षराणादि

का. श्री

स्त.

७

७

पुरोडाशादिश्रवणांतं ततोयवानां
कर्परोधश्रवणां धर्मस्त्रिविष्टायुष - ते
उभयोः पर्याग्निकरणां श्रवणांतसे
पयसिदाधिप्रक्षेपः पुरोडाशास्यमा
नेरित्यालंभः माभैष्टमासंविग्ध
मितीधानानां ततोधानाउद्धासा
विभज्यालंभः इदमिंद्रस्य हरिवनः
इदमिंद्रस्य स्रष्टवत इति ततः स्रष्ट
एव दानास्य हवयावायादिपेषणां

प्रोहणां विद्यानामीक्षणां धानानां
 च ततः सपवित्रायां विष्टसंवायः
 अग्नीदध्युपसर्जनीरानीयसपवित्र
 हस्तस्यापरिमंत्रात्तेन नयानि सदध्य
 षधीभिः समोषधयोरसेना सउरेवतीर्ज्जग
 तीभिः एचता ३ संमधुमती मधुमतीभिः प
 च्यतामितीदध्युपसर्जनीप्रानिग्रहरा
 जतः सयवन पुरोडाशाकारस्य करभस्य
 करणा अन्यत्रकाचित्स्थापन पात्रमुंलि

उक्तरे १ गार्हपत्यस्य पश्चादुत्तरलोकातिनयनं श्रीनंतः

= प. ३

का. श्रौ.
सू.
८

४

प्रक्षालनं पुरोडाशस्यातमेरुतिन्यभिवास
नं अभितन्यपात्र्यगुलिप्रक्षालनस्य नि
यनं स्थापितेः संमार्जनेः पृथग्वदानवा
जिनपात्रपंचविलापात्रीणां संमार्गः सं
मार्जनानां उत्तरयज्ञेन रक्षणां न प्राप्तं
अत ऊर्ध्वं कर्म पुरोडाशादुत्तरं लंङ्गविति
श्रैष्ठ्यानंतरं भविष्यातिगावत्कालमग्नी
ष्यन्तेन रक्षणां करोति कारयति वा १ न
वमस्य कंडिका उत्तेतः पात्रपोरासादनं

प्रथम

करोति तयोर्मध्ये उपांशुग्रहपात्रं दक्षिण
 तः तत उत्तरतः तयोर्मध्यं तत उपांशुपा
 त्रस्य पश्चात् प्रत्यक्षं संस्था — त्रादिदिदेवत्वं
 पात्रायासादयति तेषां मध्ये ऐंद्रवायव
 पात्रं दास्तावमेव लायुक्तप्रथमं द्वितीयं
 मैत्रावरुणापात्रां मजकावं म्रतागलस्त
 नाकारकाष्ठावयवयुक्तं पश्चात् ततस्त
 तीयमाश्विनपात्रमौषधं त्रैलोक्यकारकाष्ठा
 वयवयुक्तं ततः प्रत्यक्षं ततः रवरस्याग्ने

का. श्रौ.
सू.
८

१

यकोशोदक्षिणतः सुक्रया त्रमासादयति त
तउत्तरतोमंथिषात्रं ततः खरस्यमध्ये
आग्नयरास्थालीमासादयति तस्या
आग्नयरास्थाल्यादक्षिणतः सुक्रया
ली तस्याः पुरस्तात् उक्थपात्रं आग्नय
रास्थाल्या उत्तरतः आदित्यस्थाली त
स्याः पुरस्तात् आदित्यपात्रं तथाच
कार्तिके दक्षिणायामोराया सुक्रमस्थाली प

वृषिचक्रपात्रमुत्तरस्यां श्रौत्राया मादित्य
 स्थालीपूर्वमादित्यपात्रमिति तत्राज्ञा
 प्रयत्नास्थाल्याः परस्तात्तु काव्यर्धमये
 ज्ञाप्तिचक्रमये वाक्त्रकृत्तुष्कराकारे उभय
 त्तो मुखे मूलाग्रसायकचिह्नयुक्ते रज्जुपा
 त्रे कृत्वा दद्यात् स्थालीव्यानि रित्तानि ।
 सर्वाग्नीषात्राग्नीषादेष्टा मात्रोच्चा निम
 द्ये स्मृत्हीनानि वैकं कर्तानि भवन्ति तत्र

का. श्रौ.
स्त.
१०

आग्रयणस्य ल्याः पश्चात् स्तककृत् पश्चराकाशं
वारंति परिप्लवांसंभरणीतो न्यां निदधानि
एतानि पात्राणि दवरि सादयित्वा द्वौ शाकलश
दक्षिणा हविर्हानाक्षस्याधोमार्गे शासमीपे नै
वप्राज्ञं संतं प्रथं - अथ भूमौ निधीयाक्षस्यो
परिप्लवांसमीपे नैवान्यत्र नोदशमरात्रिमा
त्रं श्रेतं वरां जीवो रानि निर्मितपवित्रं कृत्वा
द्वौ शाकलशस्योपरि निदधानि तत्र एवं

विधमेवोभयतो दशादिनीयं पावित्र्यं परिष्व
 यां निदधीति तत उन्नरस्याहविर्निंस्योप
 त्तं भनं पूर्वैराध्वं वत्स्थालीमनं नहि मेदेशोव
 हिंस्तराग्न्यपोह्यमादयति ततस्तस्यैवान
 सोधुरिर्द्विषाग्रयोत्परिप्रागग्रासुदगग्रां
 वाप्रचरणीयालाप्रीस्त्रवसादयति तत
 उन्नरस्यैवानसोदस्यपुरस्तादनसउपये
 वद्वादेशमात्रमिति भाव्ये सत्तत्संज्ञं
 न्ययं महाकलप्रांविपुलं सुखमासादयति

का. श्री

सि.

११

॥ धर्मार्थवत्ता १०८ ॥

नतस्तस्यैवोत्तरस्या नसोदात्म्यपश्चादन
सउपर्येवम्राधवनीयसंज्ञादिनीयमन्मय
महाकलप्राविपुलमुखमासादयति ततो
दात्राकशकटस्याधस्ताद्भूमौ मूलाभिज्ञा
यकंचिरुद्युक्तान् दशवेककताश्चमसान्
होत्रादिवससक्तमेवाग्राग्रादिकसंख्या
त्रिदधाति तेषांचलक्षणापरिशिष्टे वि
ककतमयाः श्वससास्मृताः चतुरगुलरा
ताश्चतेषांदंडबुलक्षणा होलमंडलएवस्याः

इन्द्राणां चन्द्रस्तकः उद्गृह्णां चन्द्राभिः १
 स्याद्यज्ञमानः एष्यः स्मृताः प्रशास्तरव
 नष्टः स्यादुत्तमो ब्रह्मशांसिनः योत्तरये
 विशारवीक्यान्नेष्टः स्याद्विगृहीतकः ॥
 धावाकस्यरात्रावग्नीधस्यमद्वसक
 शनि निर्गमेव शौयग्रीधमसाश्चतुरस्रः
 प्रच्छादगन्ताहिराः त्वग्विलादुल्लक्षणा
 शनि मानवेच दशचमसाननैयग्रीधम
 त्रौहीनिकान्वेति काठकेच नैयग्रीधम

12

(c) Dharmarth Trust. Digitized By eGangotri

अतिरात्रे एकादशावा त्रयोदशावा अमोर्धामे
 त्रयोदशावा पंचदशावेति यद्येवं कल्प्यते
 नहि सर्वे विकल्पाः प्रकृतावेव भवेयुः न
 प्यासत्ययुक्ता उदकवृद्धिराप ते तस्माद्य
 प्योक्तो व्यवस्थायुक्ता एतत्प्रात्रयोजनं संवत्
 यानिर्वपरां च प्रातरनुवाकोपाकरागानं नरं
 सहेव भवतीति द्वितीयकांडिका ततः प्रा
 तरनुवाकवेलायां न भूदुषस्तु प्रात्यश्रुति
 न्यासिन्मंत्रे होत्रापथमामने धार्युः प्रचररायां

द्य

समाप्ति

का. श्री.

सू.

१३

13

मेव पुनश्च तर्हि तंग ही त्वोदइ. गच्छन्त परं व्यहो
तरि ति होतारं प्रेष्याति तत्त उदइ. गच्छन्ते व मैत्रा
वरुणास्य च मत्सा धुर्यवे हीति मैत्रावरुणा संवाधि
च मसा धुर्यवे प्रेष्याति नेष्टः पत्नी ह दानयेति ने
ष्टारं एकधानी न एते त्स्वदकुं भग्राहका वृत्त
त्विज एव प्रेष्याति अग्नी स्वात्वा लेव सती वरीभि
प्रत्स्व पानिष्टा सै होत च मसे न वेत्यग्नी धं प्रे
ष्याति तत्त स वेद्यो यो यदिष्टं प्रेष्याप्यति कुं व
ति अग्नी स्वात्वा लेव सती वरीरानीय होत च

य=

मसंचानीयसमीपेतिष्ठति ततःसर्वेयथोप
दिष्टप्रेषाश्चात्मा लोत्करा वं त र रौ ते सर्वे उदं
चोनिः क्रम्य कस्मां दिष्टयुदकं भवति तडागा
दि स्थिते तस्यां सर्वविकल्पाः प्राक्कना येव भवे
युः तस्यां तस्यां तस्यां गच्छति ब्रह्मय
जमानौ यत्तच्च उदकं प्राप्य अस्त्रपरिस्तीर्य
समीपे उपविश्य देवीरापो अथ नृपादित्य फलचतु
र्दहीतं जुहोति इदमग्नः ततो मैत्रावरुणा च
मसेन रुतमाज्यं हरै प्रीयति कार्वाणस्य तमंत्रे

का. श्री

सहः

१४

॥

३

रा ततः समुद्रस्य त्वा दित्या इति मैत्रावरु
राचमस्येता योगं कृति तत एक धमिन
एक धनेन ननेनेवमन्त्रे राग योगं कृति पत्नी
वक्षोपान्ने जनीतु लीं पुर्याति अनेक पत्नी
के प्रतिपाति दो दो पान्ने जनी भवतः एकै
क ऊर्वासे काभ्या अपरः पशुशो धनार्थः
ततः सर्वे देवयत्तमानं प्रत्यागच्छन्ति हो
तः पठन्ति ब्रुवन्तः अत्र मानवो विप्रो यः
यत्र होतुः प्रातरनुवाकमुपब्रुवन्त उ

पश्चात्तदपो धर्युर्वहन्तीनां गृह्णीयाद्यदि
 हरेस्तुश्चात्वालंति गृह्णीयादिति ततः स
 वैद्युवात्वालसमीपमागतेषु अर्धधर्युश्चा
 त्वालस्योपरि मंत्रावकुरावमसंजसुती
 वरीश्चपरस्परं संस्पृश्यान्ति समाप्यो अदि
 रिति केचित्स्वर्धर्ममंत्रावकुरावमसेव
 मतीवरीर्नितयानि ततो मंत्रावकुरा
 वमसाहसतीवरीषुर्नितयानि इम
 यत्र समीप इति मंत्रः ततो धर्युर्वहन्ती

का.श्री.
सू.
१५

व
चमसेवसतीवरीर्नितीयजमानायसमर्प
ती नासामपांतिग्राभ्या इति संज्ञा ततः
उच्छायाहवनीयं प्रतिगच्छति ततो ध्वयं
एष्यति अर्धयोर्वैरया इति अर्धयुक्तं
तेव ननमुरिति प्रायाह ततः प्रचररागी
संभवमग्निष्टोमसंस्तुते कर्तौ आहव
नीये सामित्सर्वकं तु होतृयमग्नेष्टुति
ति इदं मग्नये ततो हविर्हन्तु कार्युपवि
ष्टं होतारं दक्षिणेनाति क्रम्य मैत्रावरु

संसकभावेऽज्ञाय स्थाल्यामृतं
हीत्वा जुहोति समस्तेऽर्धं ७

गाचमासमा धवनीयेवनयतिश्रान्ति
 प्रातःसवनइति ततोवसनीवरीणां
 तृतीयंभागमनेनैवमंत्रेणाधवनीये
 श्रसिंचति एकधनानामानितृतीयं
 तृतीयंभागं ग्रहणाक्रमेणाधवनीये
 श्रसिंचति अनेनैवमंत्रेणानन एक
 धनस्त्वानेवसनीवरी शेषमेकधन
 शेषंवातिदधाति तृतीयाकुंडिका
 तत्राधिवदराचर्मणाउत्तरतो धर्युय

का. प्रौ.
स.
१६
१६

जमानौ उपाविशतः तयोर्मध्ये पूर्वो ध
रुं परो यजमानः ब्रह्मादक्षिरा तन्मा
स्नेयति प्रच्छात्त नैष्टु नैतारश्चापररा
दक्षिरां हविर्धानं पुरीत्य दक्षिरातः प्र
त्यक्ष संस्था उपविशति उच्यते ह्युखाः
अपररां हविर्धानं मुञ्चतार उपविष्ट
भवति तत्र प्रतिप्रच्छात्ता गच्छन्ति
हन्तारि मन्तरेणा प्रातः प्रस्तौत्त म्याव
हि गच्छति इतरोच सर्वेषां पश्चाद्भु

स्व

तः एवं सर्वेष्वपि विप्रानि तत्र पूर्वम्
मिषवाप्यवस्तुनामीषान्तरैराहरां
हिराण्यमनामिकायां बंधनाप्यमध्य
दायप्रत्यारोपीषान्तरैराहसंति त
प्यासर्वेष्वपि स्वर्गनावासामीषान्तरैरा
हरांति अर्धयुग्मितीयमुपांशुसर्वत
ततो धर्मुनिग्राभ्यां हिराण्यमसंस्कार
वेषान्तरैराहरांति ततः संभरणां त
तो दशापवित्रमुभयतो दशमिति त

का.श्री.

सू.

१७

17

ता ध्वर्योः पाणि प्रदालनं अनामिका
यां हिरण्यबंधनं अध्वर्योरेवा आदाने
देवस्य त्वेत्यनेन पयस्वतामित्यनेन ततः
प्रसंगिकाराद्ध्वर्योर्विभ्यमनं तस्मा
तस्मात्सुपांशु सवन इति संज्ञा ततो
यजमानो होतृवमस्या हृदयसंलग्न
धारायेत्वा निगताभ्या सह संनिदुधा
ति अध्वर्युर्निगताभ्या सह तात्वारभू
यजमानो निग्राभ्या स्वेति वाचयति

ननः उपांशु सवने धर्युः पंचकृत्वा
सोमं मिमन्ते इन्द्राय त्वावस्मन्ते रु
द्रवन्ते इति प्रथमं सोमं मुष्टिमुपांशु स
वनस्योपरि प्राक्षिपन्ति इन्द्राय त्वादित्य
वन्ते इति द्वितीयं इन्द्राय त्वाभिमानि घ्न
इति तृतीयं श्येनाय त्वेति चतुर्थं
मृगयै त्वेति पंचमं ननोभिस्तं सोमव
नै सोमं दिवीत्यालभन्ते ननो धर्युर
भिष्टुष्टौ शोमान्ता मुष्टिमात्रं सोमं दत्तं

ॐ

का.श्री.
सू.
१८

काभिषवां प्यं एष्य कृत्वा पानरे सथायः
यति ततः षडं मन्त्रानि प्रस्थातुं
गुल्यं तरे करणा प्यं एष्य कृतो निति
ततः एकं महां शं कुंडं लिक्वा त्वमापा
दित नृत्नी यं सवना प्यं एष्य कृतं
क्वचिन्निदधानि ततो निगनाभ्या
दल्लुकाभिषवा प्यं होत च ममात्मा
त्रातरे तत्वा क्वचिन्निदधानि उपांशु
सवत दल्लुकाभिषवा प्यं एष्य क

करोति तत्र प्रथमं महाभिषेकस्य प्रा
 रंभः तत्र धर्युगापाशि प्रक्षालनं
 हिरण्यविधाने हतौ अन्नरत्नरेखां प्र
 तिप्रस्तुतिनेष्टुत्रे चरागां पाशि प्रक्षाल
 नं हिरण्यवंधनं अर्घ्यादीनां स
 र्वेषां म आदानं देवस्य त्वेत्यनेन पय
 स्वंतमित्यंतेन ततो धर्युः श्वात्रास्ये
 तिस्रो मस्योपरि निग्राभ्या आसिंचति

का. श्रौ.

स्त.

१६

११

मिति

तन्नो नित्याभ्यामिराद्री तत्तं सोमं चतुर्द्वा वि
नज्य सर्वेभिषु एवंति अतिथकं करिष्य
तो वैरागं मनसा चिंतयेयुः अमुष्मे अ
मुकाया हं प्रहरामिततुभ्यं सोमेत्येवं य
दि द्वेष्ट्यः कश्चिन्न भवति तदा नृणां मन
सा चिंतयेयुः नृणां या हं प्रहरामिततु
भ्यं सोमेत्येवं मा मे सासं मे नृणां सर्वे धि
षवरा फलकाधार चर्मस्थ सोमेपरिप्रा

एवः प्रहरंति तत्रैवं भुमाभिमर्शसंविद्याक
 याः त्याप्साहनो न सोम इति मंत्रमुत्वा
 त्तरणाया हं प्रहरामिन तुभ्यः सोमेत्येवं
 मनसा चिन्तयित्वा सर्वे प्रहरं चित्कुर्वन्ति
 पुनस्तृप्तीमेव यावद्विः प्रहारैः रसप्रच्य
 निर्नचन्ति तावत्प्रहरां तमश्छलदा
 र्शामेकपर्यायमभिषुत्य चिरम्येनस्त
 तः पतितं सोममेकत्र कृत्वा पुंजं कुर्वन्ति
 ततस्तृप्तीमेवापारीमि नमंरव्यं प्रहरंति

का.श्री
सह.
२.

२

पुनर्विरम्यपुंजी हृत्यपुनराभियुएवंति
एवंविरम्यविरम्यपर्यायत्रयात्मकेभ्र
मियवे हते सर्वे सोममाप्याभयानिभ्र
सुरः सुष्टु इति ततो ध्वर्त्युहो नृचम
मेविः प्रभृत्यह्यानामृत्नवधाय प्राग
याहुः प्रवीमिने वच इति ब्रहीनि सप्रै
यं यजमानं वाचयति संभरयाभियु
तं सोमं गृहीत्वा धवनीयमध्यै प्रक्षिप्य
त उदकेन सह धारिष्यित्वा ततश्चादय

संभररोषेवाकृत्याधिष्वरणेप्रदिति एव
मेकोमिषवस्तिपर्यायःसमाप्तः एवमे
वद्वितीयोमिषवोनिग्राभ्यासेवनाघा
धूयाहररांतः एवमेवतृतीयोपिनि
ग्राभ्यासेचनाघाधूयाहररांतोमिष
वःकार्यः तृतीयेऽयंविशेषः प्रागप्रा
गितिवाचनानंतरं ग्रावारां होतृचम
सस्योषरितिधा यचतुर्थप्रागप्रागि
तिपुनर्वाच्यमिति ततः सरसान्भरत्सं॥

का.श्रीः
सू.
२१

२१

भरदाय धवनीयेवधाया द्रव्यहरणां
नं करोति एवं त्रयो भिषवास्त्रिषर्कः
समाप्ताः इति महाभिषवनुक्तः अथ
तुलकाभिषवनुच्यते तत्रैको ध्युर्ग
वा भिषुरागतिन सर्वे तत्र पूर्व तुल
काभिषवा र्थपात्रां तदे स्थापितं सौ
ममाधिषवरागे पुदिपानि निग्राभ्याः
अपात्रां तरा द्वौ त्वचमसे वतयानि त
तः प्रातिप्रस्थात्रार्थं मवशेषिना त्वडं

अथानिप्रस्थाता गृहीत्वा सव्य हस्तां
 गुल्यन्तरेषु द्वौ द्वौ असंस्पृष्टौ करोति
 हृदि राग हस्तेनोपांशुपात्रं गृहीत्वा आ
 स्ते तथोत्तकाठके सोमस्य षडंशं
 सव्ये पादागवा निदोषा च संस्पृष्टाविति
 ततो धर्युः श्वात्रा स्तेति मंत्रेणामिग्रा
 म्याः सोमस्योपर्यसिंचति ततः पूर्वं
 मंत्रेण गृहीत्वा मुपांशु सवन संज्ञकं या॥

का. प्रौ.

सू.

२२

२२

वसामादायमाभेरिति प्रहरति पूर्ववत्
शाभिधानं अत्राष्टहस्तः प्रहरति स
तन्मंत्रः सप्तहस्तस्तु संज्ञा नतोभिषु
तात्स्येमात्राणि पृथक् कोट्यमसेवधा य
प्रागपागितियजमानवाचयन्ति तन्
स्तिव्यामं स्रजामधियवरागे प्रक्षेपः त
नः प्रति प्रसूता तादृदिशा हस्तद्वयपा
त्रगन्मयोपरि सव्यहस्ता गुल्यं नराले

धत्तान्त्यं डं मूर्धा रयति नुलिततो ध
 रुरुभयतो दशेन यवित्रे रगा धिक्व
 रास्त्वं सोममादाय प्रानि प्रसृजत द
 दितरा हस्तं धत्तग्रहपात्र मुखस्योप
 रि ते नैव स x प्रानि ग्रहणं च द्वयोर्द्वयो
 देवां न द्वानि न व स्रं स ह x व्यहस्तांगु
 ल्यंतरालेषु धत्तानां वडं मूर्धनाम्पति
 धाभ्यां हस्ताभ्यां यवित्रं निष्पत्तिं धिक्व
 पुगतिनं सोमं ग्रहपात्रमध्ये यत्नयति

का. प्रौ

सं.

२३

२७

उपयामगृहीतोसिवाचस्पतयेपयस्वेतिमंत्रे
रा प्रातिप्रस्थातानुतथैवतिष्ठतिप्रध
र्युः पुनः प्रात्रास्थेतिनिर्ग्राभ्याम्प्रासिच्य
मामेरितिग्रहरासि एकादशस्तत्त्वामिषु
रागेति सप्तमंत्रेरागदशस्तत्त्वस्तस्मा
ततः पूर्वविदेवप्रागयागानिवाचनं
पूर्वविदेवग्रहणं ननुमंत्राः उपया
मगृहीतोसिदेवोदेवोभ्यर्चति ततः
पुनर्मंत्रेरागानेग्राभ्याम्प्रासिच्यद्वादश

सत्त्वोभिषुदगो नितत्रसत्त्वनामेशिति
 मन्त्रेशा एकादश सत्त्वस्त्वस्मीतत्तः पूर्व
 वत्प्रागयावाचनं पूर्ववदद्रिंमसेवधा
 यचत्तुर्थविचनं ततो ग्रहरां तथैव तत्र
 मन्त्राविशेषः नुपयाम गृहीतो सिमधुम
 नीर्नृति ततो गृहीतो न्यडं प्रुंत्सामे
 प्रतिप्रस्थातेवानिदधाति यत्तस्योमांदा
 म्यादिति मन्त्रापस्तंवेविशेषः पवित्रमु
 पयामः सादनं चनाविद्यत इति मन्त्रादिना

का. प्रो.
स.
२४

२५

प्र.

ग्रहणात्प्रमलं भाष्ये विलोक्य ततोऽ
हं गृहीत्वोभयतो दशेन पावित्र्येण परि-
मार्ज्जितं सादनाभावः श्रमिचरन् ह
स्तेना विस्तृजन् सादयेदमुष्णत्वा प्रणा
८ सादयामीति संवेष्टेण अमुष्येति
यदस्थानेऽभिचर्य साह्यवैरिदो गता
मग्नहवां उदकालं भक्ष्य तत्रोभि
चरन्नेव हस्तेन ह मापि दधाति अमुष्य
त्वा प्राणा मापि दधामीति अत्रापि प्रा

रा

बुतामग्रहः पूर्ववत् नतः स्वाहेत्युवाच
यत्तुर्वन्तदिदमन्वेमीति मंत्रेण हविर्
नान्निःक्रामति यजमानो होतृचम
समन्य हस्तेऽर्पयित्वा धुर्यमन्वारभ
ते नतो यजमानः पुत्रो मे सुधनं मे
सुगो मे सुह इत्येवं युत्स्वाभिलाषितं
नत्प्राप्ययित्वा धुर्यवैव रंददाति अध
योयिदिष्टं यजमाने नवदातुं शक्यते

का. प्रो.
सू.
२५.

24

तददानीत्यर्थः क्षिप्रेण इमं ग्रहं तुरुवर्द्ध
नीदमेव यजमानस्य वरप्रार्थनं तं प्र
गुक्तप्रकारेणेति केचित् इदं मे स्या
दित्येवं ब्रवीन्निपि नृभूतिः तत्र यु
क्ततरामिवाभानि ततो यजमाना
न्वारम्भा एवाध्वर्युयजानि सुष्ठानंगत्वा
दक्षिरापरिधिसंधिसमीपे तज्जुर्गुर्ध
सिष्ठन्नग्नेदक्षिराभागे सशो वं ग्रहं

जुहोतिस्त्वांस्ततोसीति इदं सूर्याय
 काठके दक्षिराण्यपरिक्रम्य दक्षिराणा
 र्धग्रंरुग्रैश्च जुहोतिषु न जुहोति इति
 मानवे च दक्षिराणो न होतुर्गच्छत्युत्तरे
 रागोभिप्रयस्य ग्रहदक्षिरां परिधिं सं
 धिप्रत्यक्सूत्राय जुहोतीति ग्रहं कुत्वा
 पात्रमुन्मार्ष्टि ततः प्रथमं परिधौ नु
 त्तानं प्राशि प्रागुपमार्ष्टि उन्मार्जनेन

का. श्रौ.
सू.
२६

५

सोमालिप्तं पारिपरिधेरधस्तात्प्रवेश्य प
श्चादार्थानि तथा सानिस्क्रवस्य प्राक्सं
मार्जनं बद्धं सस्य प्राक्सं स्तुभ्यमाजं
तंसंयद्यन्ते आभिचरन्वासउरोवाहुषु
स्थित्यं सोमांश्चुदेवांश्च विनिमंत्रेरा
जुहुयात् न तन्नाग्रयणं स्थात्यामु
वापुग्रहशेषस्यैकदेशानिनयनं त
तस्मिन्नीयसवनार्थं अक्षशेषिनं सोमा

शुक्रं उल्लिख्यं पांशुपात्रे प्रास्य निरुती
 यस्स वनाप्यं ननः प्रासाद्य त्वेति मंत्रे
 शोपांशुपात्रस्य स्तुति सादनं ततः
 पांशुसवनं हस्तेन मार्जयित्वा पांशुपा
 त्रस्योत्तरतस्तत्संस्पृष्टमेवोदुःस
 स्वमासाद्य त्रिव्यानाय त्वेति मंत्रेण
 ततः संध्यावन्दनाद्यावत्पक्वं सर्वकुर्व
 ति सूर्योदयं च प्रतिदत्ते यत्नीयजमा

त्वे

का. प्रो.
सू.
२७

27

नयोर्नैव पुरीषादिकरणां चन्द्रधीकंति
का तन उक्ततारोद्गोरा कलशं प्रोक्ष्य धो
धोक्षं प्रोक्ष्य मधिवरणास्योपरि चन्द्रो
ग्रावाः सन्मुखान्निधाय तेनैवामुपयर्ज्य
यमवस्थाय्योपरिद्गोरा कलशं निदधा
तीति अन्यतरतोदशं पवित्रं चोदशं द्रो
रा कलशस्योपरि विस्तार्य धारयति
ततः पवित्रस्योपरि मध्ये हिरण्यनिधानं

प

यद्वाज्ञातार एतन्न कुर्वन्ति न दादोरा कलश
 मोहरादिस्वयमेवा धर्त्यः कुर्यान् तन्न
 उन्नेत्ता आ धवनीया दुदंवेनेन सोममा
 दायां वित्रस्यो परि यजमान धृतचमसः
 स्थासु निग्राभ्या स्वासिचति नन्नो यज
 मानस्ताः निग्राभ्याः पवित्रे संनन्नमासि
 चति नस्थाः संनन्नधारया ध्रुवपर्य
 ता ग्राह्या ह्याः पंचमी कंडिका न्न

का. प्रौ

सू.

२८

28

प्रथममुदिने सूर्ये अंतर्धामि ग्रहं गृह्णा
नि नृपया मा गृहीतो स्थं तर्क्य छ म ध्वनि
नि प्रागुक्तायाः संतत धाराया गृहीत्वा
धारामः पृथक् हत्वा सव्यहस्ते हत्वा द
क्षिणहस्ते धत्ते नो भयनो दशा वि
त्रेणापारि मार्जनमासादनं अभिच
रत उपांशु ग्रहवत्सादना विधाने मंत्र
मात्रे विशेषः असु व्यतीदानं सादया

मीनि अमुष्यत्वोदानंमपिदधामिनि
 च यजमानोहोतृचमसामन्यस्वेष
 दायाध्वर्युमन्वारभते उत्तरेणाहोतृःस्व
 यंगत्वाग्रहंहोतृमंदतिरोगननात्वोत्तरप
 रिधिसंधिसमीपेन जुहूर्ध्वस्तिष्ठमृतेरु
 त्रभागेजुहोतिस्वात्ततोमीनि इदंस्वयं
 य निःशेषहोमः कृत्वाग्रहपात्रमवाचं
 मुरवादारम्याधोवमार्धि तत्रःप्रथमे
 परिधौन्युक्तं हस्तं प्रत्यगुपमार्धि हस्तस्य

का. श्री

सू.

२८

24

प्राङ्. यनेनोपमार्जनं प्रत्यक्तं स्पृशं पच
ने नतः प्रत्यागमनोदानाद्यत्येति खरे
म्यस्थाने उपांशुसवनसंस्पृष्टमंतयामि
पात्रं सादयति कठस्त्रेतल्यमुपांशुना
सादनादुत्तराङ्गं होमइति मानवेच उत्त
रेणाहोतर्गच्छति दक्षिणेनाभिप्रयम्यग्र
हमुत्तरं परिधिप्रत्यज्जस्तिष्ठन्निति त
तो धार्यरूपांशुपात्रस्य पश्चादासादना
एदं वायव्यान्त्रमादायावायोक्ष्येति मंत्रे

शौंद्रवायवंगट्क्लातिसंततधारायाएव
 वायवेत्वेतिमंत्रान्तेस्वल्यंगट्हीत्वापान्नं धा
 रात्तोविष्टिद्यमुनर्मन्त्रान्तेगट्क्लातिइंद्रवा
 यइतिमंत्रेणाइंद्रवायुभ्यांत्वेत्यन्तेन स
 वप्रधारायाअधःपात्रंतथाधाराणीयं
 यथ्यामंत्रान्तेसोमग्रहरांसंपद्यते एवंवा
 रधयंगट्हीत्वापरिमृज्यस्वस्त्वानेसाद
 यति एवमेत्योनिःसजोवोभ्यात्वेतिमंत्रे
 रा ततोमैत्रावरुणायात्रमादायायंवायि

का. प्रो.

सू.

३०

३४

वावरुणो निमंत्रांते मैत्रावरुणां ग्रहं गृह्णा
ति गृहीत्वा पात्रस्योपरिकुशौ निधाय
राधायामिति मंत्रेण पयसा प्राणाति ग्र
हमध्ये पयो वनयतीत्यर्थः ततः परि
मार्जनं ततः एव ते यो निर्गता युभ्यां त्वे
तिसादनं स्वस्थाने ततः शुक्रयात्रमा
दाय तं प्रतीयेति शुक्रं गृह्णाति परिमा
र्जनं नात्रोदकोपस्पर्शनि एव ते यो नि
वभरतां पाहीति स्वस्थाने सादनं शुक्र

पात्रे वै त्वं वै कुरु तं वा भवति अथं चेन
इति वाष्पुत्र ग्रहो मंत्रः ततो मंथिनः
पात्रमादायां वेन इति मंत्रेण मंथिनः
गृह्णाति ततः कुशावन्त इयि मनो न
योषिति सक्तुभिः श्रीरगाति ततः परि
मार्जनं एष ते योनिः प्रजाः पाहीति पुत्र
स्योन्नरतः सादयति ततः आग्रयणं स्था
प्यमादाय तस्यां द्वाभ्यां धाराभ्यां ये देवा
स इति मंत्रेण प्रक्षरां गृह्णाति एकां धा

का.श्री.
सू.
३१

31

संयजमानो होत्त च मसा दासिंचति
द्वितीया मुन्नेनाम्ना धवनीयतु दंब
नेन एवं धारादयामिति याहिकाः
कर्कश्च आग्रयणा सुखाल्या यउपांशु
शेषः प्रदिप्रः तं यात्रानरे सत्या प्रतिप्र
स्थाना आसिंचति सा एका धारा द्विती
या त्रसंनत धारे वेत्येवं कंठमैत्रास्तत्र
योरस्ति तेनायं पक्षः समूलः आग्र
यणाग्रहरागनंनरं सुखाली मुखं पवि

त्रैलोक्यसर्वतो वेद्युचित्वात्तत्समीपे धार
 यित्वा हिं हिं इति त्रिरुच्चार्य सोमः पव
 न इति च त्रिरुक्त्वा शेषमस्मै ब्रह्मणं श्रु
 त्यादिकं सन्नद्ध्यात् अयं मित्रो विष्णो
 भ्यस्त्वा देवेभ्य इति देवतादेशात्प्राक्
 प्रथमस्मरणेनोच्चारणीयः देवतादे
 शान्तरुपानुपांश्चेव प्रथमस्मरणेनो
 पांशु उच्चारणायेक्षया किंचिदुच्चैः ततो
 ध्वर्यो वर्गविसर्गः आग्रयणस्य शल्याः

का. श्रौ.
सू.
३२

३२

न

परिमार्जनं एव ते यो निर्विष्येभ्यस्त
देवेभ्य इत्यासादनं स्वरमध्ये प्रासः
सर्वनेयान्युच्चैः कर्माणि प्रेषादीनि
नानि सर्वाण्यपि प्रथमस्वरेणोच्चार्य
यानि साध्यं दिनसर्वनेयान्युच्चैर्या
निचनैः नानि सर्वाणि मध्यमस्व
रेण नृनीयसर्वनेयानि नानि
सर्वाण्युच्चस्वरेण नन उच्चस्व
लीमादायोपयामगृहीतोऽसीद्राय

त्वेति उच्छंगह्नाति परिमार्जनं एव
नेयोति रुच्छेभ्यस्त्वेत्यासादनं त
नो ध्रुवस्यालीमादायापरे रोगाद्वा द
नृत्वा मूर्ध्नि नंदिव इति मंत्रेणा ध्रुवं गृह्णा
ति ततः परिमार्जनं तत्र स्रथैव प्राति
पर्याहृष्य स्वस्थाने सादयानि एव नेयो
निर्वैश्वानरा येत्वेति ध्रुवस्याग्निमारु
तशस्त्रान्ते होतृ च मसेति नयनं नृत्वा हो
मः क्रियते तावत्पर्यंतं यजमानो मूर्ध्नि

का. प्रौ.
११.
३३

33

उरीयेरगीकुर्वात् इष्ट्या वैश्वानर
ग्रहस्य ग्रहाणादिविधिं जान नैश्वानरं
गृह्णाति स्थालीग्रहानामयरागादी
न्पूरयान् गृह्णीयान् ननः संपात
सोमेन द्रोणाकलशमद्दं पूर्य कृत्वा य
जमानो लेन च मसस्त्वसर्वसोमं द्रो
णाकलशे आसिंचति ननो धर्योः
पाणि प्रक्षालनं ननो हविर्दानम
ध्वएव निःक्रमरागाद्योद्यनमध्वर्युप्र

निप्रसृजान्वाभते प्रातिप्रसृजान्
रंप्रसृजान् प्रसृजान्मुद्रान् उद्रान्
रंप्रतिहर्त्तुं प्रतिहर्त्तुंरंयजमानः
ह्माचविकल्पेन प्रातिहर्त्तुंरमन्वाभ
ते एवंसमन्वाख्या अर्धार्थादयोह
विद्मन्मन्त्रिः कामन्ति तन्तः प्रचराणा
माज्यसृजाल्याः सतदाज्यंगहीत्वासमि
त्सर्वकं यस्ते इष्टान्निमन्त्रेण सर्वोक्त
क्रमेण जुहति यजमानोऽपि द्रुहोति

का. श्रौ.

सं.

३४

३५

इदं सोमाय अथवा अथ्युरेवैको जुहोति
नान्येन अथवा होमानं नरमेव सर्वेषा
नत्वाभ्यः न पूर्व अन्वारंभयद्वेपि ब्रह्मापि
जुहोति ततो ध्युरेवेदि नृशो आदत्ते
नत्वाभ्यसीता एवोदं सुखाभ्यात्वाले प्र
ति सर्वेषां नि ततो गृहीतयोस्तृतागयो
मध्यो एकं न्यो देवाभ्यामिति चात्वाले
प्रतिपति तत उजातारः पुरस्ताज्जपादिकु
र्वति ततो द्वे दभन्ति शो प्रसोत्रे समर्पयन्ते

मः पवत इति मंत्रेण पवमानो पाकरणं
करोति बाह्यिकां डिकां अथवा कुशु
ष्टिं प्रयच्छन् तदा विनैव वापनमानो
पाकरणं करोति सर्वेषु पवमानेष्वेते
त्रयो विकल्पा इति पितृभ्यः सूत्रात्
रेष्वप्येवमेवास्ति ब्रह्मापि दक्षिणानुप
विशानि प्रस्तोत्रा ब्रह्मन् स्तोत्रा मः प्रश्ना
स्तारिन् क्रन्ते ब्रह्मा एतन्त देवसवितरिति
तेन मा भवेत्येतं पठित्वा स्तुत सवितुः
प्रसवशानि एतन्तं विसृज्य नन्दन्तो वा

का.श्रौ.
सू.
३५

35

यमनुजानानि सर्वत्र देवसवितरेत
हस्यते प्रेत्य तेन मंत्रेण वारशि मना
सत्यापेक्ष्यादिभिः प्रणि मंत्रं वा क्रमे
राप्रसौति अध्वर्युः पवमानसमा
प्रियावउक्तान्दृशां प्रस्ताप्य उभु
खउपविशानितस्य दक्षिरातः प्रान्ति
प्रस्ताताप्य उभुरव एव तयोर्दक्षि
रातो यजमाना पित्रथैवोपविश
ति तन उक्तान्दरः स्तुवंति तत्र प्रप

मप्रस्तावसमयेयजमानः शतपथ
 स्वरेणासन्नोमासुह्मयुतमसोमा
 ज्योतिर्गमिषमृत्योर्माभृतंगमये
 ह्येनामित्रीणि यजंषि स हज्जपनी
 निशांकरभाष्ये जुनेनाचस्तयमा
 नेष्टनभृत्तुपरिपवित्रमंतर्द्वायधव
 नीयस्तुसोममुदचनेन गृहीत्वा गृही
 ता आसिंचति पवमानसमाधिं याव
 न्न स्रोत्रांते अर्ध्यरुनिष्ठुन्येव्याति

का. प्रौ.

स.

३६

36

अग्नीदग्नीविहरवर्हिस्त्रुगाहि पुरोडा
शां देअलंकुर्वित्याग्नीधं प्रातिप्र
स्थानः पशुनेहीनि प्रातिप्रस्थानारं
ततो ग्रीदग्नीध्याग्नेरंगारना
दाय होन्त धिष्ण्यादिषु सप्तसु धिष्णे
युनिवाय क्रमेण सप्तस्मीनिवपति
ततो नः पान्या दारभ्य सुष्ठ्याया उ
पर्युत्तर वेदि पर्यन्तं प्राक् संस्रुं वहि
स्त्रुस्मीं स्त्रुगाहि ततः शालायां ग

त्वापुरोडाशाविभस्मीकरां करोति
 वाजिनपत्रस्तूपनं पंचविलाया
 त्वाश्च वाजिनपात्रे उपस्तारः पंच
 विलायां मध्ये पुरस्तादतिरात्रम्
 त्रिषुस्तूपानेषु पस्तारः त्रिस्तुभिरभि
 धारमदत्त्वा वा वाजिनानि स्येकः न
 नः पुरोडाशादीनामभिधारः उद्य
 सतं पुरोडाशस्य पंचविला मध्ये स्तु
 पनं पुरस्ताद्गानानां दक्षिणतः क

का. प्रौ.
सू.
३७

रंभस्यपश्चादधः उत्तरतः पयस्यायाः
वाजिनस्योत्तरतोभूमौ दधिपय
स्ययोरुखास्त्रयोरेवासादनमिति
कर्कः एषुयात्राभासाद्येतिवच
नान्मातवेप्रत्यक्षवचनाच्चपात्र्या
निम्नतौगान्नौकारयित्वा नयोर्नि
नीयासादनमित्यपरे ननः कपा
लानिसंख्यायप्राणादानं इंद्रग
ष्टपुरोडाशे इंद्रहरिवंशगष्टनिधा

नास इंद्रस्य एवंतंगछेति कर्मभे
इंद्रसरस्वतिवंतंगछेति दधानि इंद्र
मित्रावरुणावेतंगछेति पयस्यायां
वाजिनोगछेति वाजिने तत्रः क
पालान्यत्वाक्कर्षं च्छात्को भयमुद्धा
सयति प्रतिप्रस्थाना च सवनीयं
पशुमानीयोत्तर वेदिसमीयेति यु
नि अर्ध्वर्युः पुनर्हविर्जनं प्रविश्या
म्वितं पात्रमादाय द्रोणा कलाशात्सू

का. प्रो.

सू.

३८

३८

तन्मत्तोवायजमानो विकल्पेना न्वारये
यावां कंशा मिनिमं वेदाय रिपुया सोम
मादाया मिनं गृह्णाति परिमार्जनं ए
यत्तेयो निर्माधुम्यां वेति सादनं स्वच्छा
नेततो धर्युयजमानस्यो पांश्चादीनं द
शयन् भवकाश संस्कार संत्रान् वा
चयति तत्रैवं प्रयोगः अर्धयुः प्रा
गायामेव चेदि वर्चसे पवस्वेति ब्रुवन्
उपांशु मीदस्वेति यजमानं प्रत्याह

ततो यजमान उपांशु ग्रहं विलोकयन्
 प्रादागाम इति स्वरं पठन्निमंत्रं
 एवं वदमारोषु सर्वेषु ज्ञेयं ततोऽप्या
 नायमिदं निब्रुवन् उपांशु सवतमीदं
 दत्त्वेत्युपांशु दर्शयानि तत उदाना
 यमे० स्वेति ब्रुवन्नमर्ष्यममीदं दत्त्वेति
 वाचेमेव० नैदं वावावमी० ४ क्रतुदत्त
 म्यां मे० मैत्रावरुणं ततः श्रोत्रायम
 इति ब्रुवन्नाश्विनमीदं दत्त्वेत्याश्विनं ततः

का.श्री

सू.

३८

३२

वे

चक्षुर्भ्यामेवर्चोदसो. मितिब्रुवन् पुक्रामं
धिनाचीक्षस्वेति पुक्रामं धिनो ततश्चा
त्मनेमे. स्वेतिब्रुवन्नाग्रयणमीक्षस्वेति
स्वाग्रयणं ततर्तुजसेमे. वस्वेतिब्रुवन्
उक्ष्ममीक्षस्वेत्युक्षं ततश्चापुषेमे स्वे
तिब्रुवन् ध्रुवमीक्षस्वेति ध्रुवं ततोविष्वा
भ्यामे. सो. षष्मामितिब्रुवन्तमृदाधव
नीयावीक्षस्वेति पूतमृदाधवनीयोयुगप

दर्शयति ततः कोसिकतमो मेनात्रो नृ
 यामो निबुवनद्वेरा कलशामी दस्येति द्वेरा
 कलशान्ततो यजमानो भूर्भुवः स्वरिति जप
 ति एतद्गुहारागं दर्शयति परंपर्यामुद्रतया
 ज्ञातस्य तथा प्रियस्या धर्योरिति बलं भ
 स्य तथा मन्त्रानां तस्य मध्ययते तस्य च
 ग्रहज्ञानवत एव कारयित्वा तस्य सर्वस्य
 सप्तमी कंडिका ततो वस्त्रादिना कृतवस्य

वंश

का. प्रौ.
सू.
४.

५०

गोपतं ठंकं कर्तव्यं इति कर्कः राजपु
त्रो ध्रुवं गोपायनीतिमानवे नंप्रत्य
मुखोरदोदितिकठसूत्रे तैवे गोपाय
नीतिशतपथे तेन ध्रुवगोपंस्तत्वा ध्र
वस्य रक्षकं रक्षापयित्वेत्ययमर्थोऽपि
क्तः ततः पारिप्रक्षालनं शूयसु
मीयेगत्वा पारिव्ययवगादिकरोति
नत्राग्नीषोमीयादिनेयापारशतया

एषस्यपरिव्ययमारगंरुतमास्तिता
 शानामुदुष्टस्यपमध्यादूर्ध्वंकृत्वा
 तस्याः स्थानेपुनःपरिव्ययरागंकर्त
 व्यं परिबीयमारगायेतिप्रैषः य
 थोक्तंपरिव्ययरागं सर्ववगूहनं प
 शोरुपाकरागं शकलादानादिहो
 मांतेभ्रान्तिमेष्यते उपाकरागमेव
 नयोस्वनियमः तन्नोद्विगुरारश
 नयापमुबंधते अत्रयेज्जुष्टनियुत

का. प्रौ.
सू.
४१

५१

जमीत्यालंभः आनयेत्वाज्जयमिति
बलानुजातस्य प्रोक्षणां आस्योपग्र
हरां अधस्तादुपोक्षणां प्रोक्षणां
यत्नेन स्थापनं ततः सदसि होतृधि
स्यस्य पश्चाद्वा होतृवदन स्थापनं ए
हि होतारित्यादि होतृवरणात्तं पश्च
वत् होतृवरणात्तं पुनराश्राव्य
पुनर्हीतारं प्रवृत्ताग्निं ईदृहीत्वा ततो
मिना धार्य अर्धयत्नादित्य धर्तुं प्राप्ति

प्रस्थात्रोर्वरां स्वयमेवा धर्युसागकर्त
व्यं मानवेऽधर्योः स्वयमेव वराणां द
र्शनात् ननः ७ तस्मात्प्राव्या मित्रावरु
णो प्रशास्तारो प्राशास्त्रादित्यनेनै
कस्य मैत्रावरुणास्यैव वराणां नन
दिवचनदर्शनादत्र द्वितीयोऽपरावा
कः तथा च मनुः मित्रावरुणो प्रशा
स्तारा विनिप्रशास्तारं एवंकाठकेपिः

क
का. ओ.
स.
४२
५२

ततः पुनराश्वाव्यं द्रो व ह्मा ब्राह्मणादि
निब्राह्मणाद्यं सिनो वरणां पुनराश्वा
मरुतः पौत्रादिति यो तुर्वरणां पुनरा
श्वाव्यग्रावोनेष्टादिति नेष्टुः आ
श्वाव्याग्निराग्नीध्रादित्याग्नीध्रस्य व
रणां ततः पुनराश्वाव्याग्निर्ह्येवीनां
विशां पुर एतायं सन्वनं यजमानो म
नुष्याणां तपोरित्यादिना यजमान

स्य वराणां न ततो होना अर्धार्ध ग्रीध
 योः संमर्षा वं करोति संभट्ट्यानुपवि
 शतः ततो वराणां क्रमेण होवा दयः
 प्रत्येकं प्रत्येकं प्रवृत्त होमो जुहति आ
 हवतीये तच्च पूर्व होता जुहोति ततो
 ध्वर्युः सामिधमा धायान्यस्थाल्याः
 ससदा ज्यंगृहीत्वा प्रचरराया जुष्टे
 वाच इति इदं वाचैवाचस्य तथे सरस्व
 त्यै ततः पुनः ससदा ज्यंगृहीत्वा पा

क.श्री
स.
४३

43

वक्तान इति द्वितीया माहुतिं जुहोति इ
दं सरस्वत्यै ततः प्रस्थाप्ता एवमेव देवा
हुती जुहोति ततो मैत्रावरुणाः ततो
ब्राह्मणा अंसी ततः पीता ततो ने
ष्टा अर्धयुवत ततो ग्नीदध्वर्युवदेव
जुहोति ततो यजमानो यध्वर्युवत
ततः सत्त्वादायनादिवषामाजनात
मग्नीषोमीयवत अत्र मानविचेशै
षः अग्नीधेस्स संमार्गणानीराग्नी

घृः पश्चादासंदीमारभ्यो हृस्तिष्ठन्नस्तम्भो
 षडिति प्रत्याश्रावयन्तीति नवयाया
 माज्याभागो अग्रयेष्टागस्य वयायैमे
 दस इत्यनुवाचनं विरभिद्यारः अग्ने
 येष्टागस्य वयायैमेदः प्रस्थितं प्रेष्येति द्वे
 व्यः इदमग्नये च पाश्र्वापरायोः प्राप्स
 नं स्रवोसादनं चात्वालेमार्जनं वपां
 मार्जनांते सर्वे रत्विजो नित्यभोजनं कुर्युः
 नद्याचकाठको मर्जयित्वा भुंजने यद्य

का. ओ.

सू०

४४

५५

दीक्षिता भवन्ति एतस्यां वेलायां प्राप्ता
पुरिति छंदोगसूत्राच्च ततः सर्वेषां ल
विजां यजमानस्य हि तानां सर्वेषां पूर्व
धि स्यान्नामुपस्थानं विम्वरसीन्या
ग्रीष्मीयस्य बहिरिति होतुः स्वात्रोऽस
निमैत्रावरुणास्य नृप्योऽसीनिब्राह्म
रगाष्टसितः उशिगिति पोतुः अं
द्यारिरिति नेष्टुः अवस्यरित्यष्टाव
कस्य अंद्धारिति मार्जालीयस्य सं

आदित्या हवनीयस्यातिप्रशान्तस्य
परिवच इति चर्हिष्य वसान देशस्य
चात्वाला दक्षिरा नो वेदि मध्ये वर्तमा
नस्य नभोसीति चात्वालस्य २८।
योसीति सासित्रस्य रुनधामेत्ये
तुंवर्याः समुद्रोसीति ब्रह्मासनस्य।
अजोसीति शाला ह्यस्य अहिर
सीति प्राजहितस्य समूहोसिवि
श्ववेदा इत्युक्तस्य एवमेतत्क्रमेणो

का. प्रो.
सू.
४५

५५

वस्तुयसयजमानाहृत्विजोवागसी
निसदोभिष्टुतिं नतः सतस्यहा
राविति प्राग्धारास्थूरागेनभिष्टुति
ततो ध्वतामध्वपत इति सर्वे सूर्यम
भि मंत्रयंतो मित्रस्य मेतृत्विजा मभि
मंत्रशां यजमान एव करोतीति कर्कः
सर्वपीति नृभ्रातः ततो ग्रयः
सगरा इति सवान् आ ग्रीधा दीनधि
स्यान् आभि मंत्रयंते अष्टमीकांति

का ननः सवनीयपुरोडाशप्रचारः
तत्राग्नीत्सवनीयानुत्तरवेदिसमी
येऽभ्यनयति आसादनमप्याग्नीध्र
एवकरोतीति हरिस्वामिनः तस्या
प्यलंकरणत्वादित्यभिप्रायः अथ
युरित्यन्ये प्रियैर्धामभिः प्रयत्नः सद
आसीदतेत्सहितेनमंत्रेणपंचापि वि
द्व्येकपात्र्यामासादयति नतोवा
जिनमुत्करो प्रत्येकं मालंभोवाजिनस्य

का. प्रो.
सू.
४६

५४

च नात्रान्मालम्भः प्राकृतत्वात् ननः क
चावादाय यजप्रेषावाङ्मयागौ अत्रमा
नवेऽवदायानुवाचनमुक्तं कवस्से
च पुरोडाशादीनां पंचस्यांतानां अव
द्यन्प्रातः प्रातः सवस्येन्द्राय पुरोडाशाना
मनुब्रूहीत्यवदीयमाना मितिलोगादि
रपि संप्रदायप्रद्वनौ चावदायानुवाच
नंततो वदाना मिति अतोऽप्यारुच्य
तुष्टानं नतोऽनुहयभृतोरुपस्तारः
पुरोडाशानादीनां पंचानां पूर्वमध्या

दवदाना निगृह्णान् प्रातः प्रातः सवस्ये
 द्रायपुरोडाशान् प्रास्थितान् प्रेष्य निषेधः
 इदमिंद्राये द्रायहरिवत्ते प्रथम एव ते सारस्व
 तिवत्ते मित्रावरुणावत्ते चैतित्यागः
 इदमिंद्राये तेनान्वा नेववा नन उपभ
 नः समान्तीयाग्नये नुबृहि अग्नये प्रेष्ये
 निनिर्गुणाः प्रेष्य प्रेषः क्षियत्तद्यागः इ
 दमग्नय इतित्यागः उदकालंभः न
 संचराभ्युक्षरां सकचौ सादनं प्राशिवाव

का.श्री.

सं.

४७

५२

सनं ब्रह्मरोसमर्पणं अपनुपस्थयेडा
याश्रवदानं दिखदानं पुरोडाशादानं
त्रयाशांघडवन्नावदानं तेषामेवव
लयजमानभागो चतुर्द्धाकिरगाभावः
इडायात्र्यांष्टयक एकंपुरोडाशखंड
मष्टावाकायसमर्पणाप्यनिदधाति
पुरोडाशपयस्याधानानामल्पमल्प
खंडं द्विदेवक्षेप्रक्षेपाप्यंतस्रैवनिदधाति

तेन इडाया त्रीमादायो ध्याय हविर्द्विनिः
 मुत्तरेण सदसि गत्वा होतृधिष्ठ्यस्योप
 रि निधाय सत्त्वरमागच्छति तेनः पाणि
 प्रक्षालनं यदा सरस उध्यायोत्तरवेदि
 प्रतिगम्य तेन होवा सदः प्रत्यागम्य
 तेन दाहविद्वनि मुत्तरेण सदा संचरु
 यदा च सदस उध्यायग्रहग्रहणार्थं
 वहविद्वनि गम्यते गृहीत्वा पाकरणा
 र्थं सदस्यागम्य तेन दाहविद्विना परदा

का. प्रो.

सि.

४८

५५

रेरौव प्रवेशनं निःक्रमणं च अत्र त्वेडां हो
त्वा धिष्णो निधायो नरेण हविर्द्वानि गत्वा
पूर्वधारिण हविर्द्वानि प्राविश्येन्द्रवायव
ग्रहमादाय वायव इन्द्रवायुभ्यामनु
ब्रूहीति मैत्रावरुणां प्रेष्यति तत उ
त्थाय यजति देशं गत्वा आब्यवायव
इन्द्रवायुभ्यां प्रेष्यति मैत्रावरुणां प्रे
ष्यति अत्रैन्द्रवायवस्य द्वौ वषट्का

रौ नत्रप्रथमस्य वटकारे स्वल्पं जुहो
नि इदं वायवे द्वितीये वयदकारेपि
स्वल्पं जुहोति इदमिदं वायुभ्यां अ
त्र प्रातिप्रस्थानानुवचिनकाल एका
दित्य पात्रेणाद्रोराकलशा उपयाम
गृहीतो सीत्येतावन्नामंत्रेणापरिप्र
वया सोमं गृहीत्वा अनासा दैवति
क्रम्योत्तरपाराधिसमीपेतिष्ठन्नेवाग्ने
रुत्तराद्देवि देवत्कानुजुहोति अत्र हि

का. प्रौ

व स्त.
४८

49

तीयवषट्कारमनुजहोति । स्थित्यु
कृतेवैतान्तेहोतीति स्फुटते रव इदं स्थि
युक्तं शान्त्याग शान्तिरस्वामिनः
शाखान्तरेनु द्विदेव न्यपात्रेभ्यः
व शान्तिं प्रच्छातुं रादित्यग्रहरां वष
ट्कारद्वयेऽपि शान्तिं प्रच्छातुः समः
शान्तिं नदा शान्तिं स्छात्तुं कर्त्तव्यं नु हो
मान्तामपि द्विदेव न्यपात्रेभ्यः
व न्यपात्राभवांति मानवे विशेषः

स्त्रिवोचमसंवायव्यंवादायवाच्यं
 यत्तुन्यायजेनिवचनादोग्रीध्रेषु
 संमार्गिणीराग्रीध्रः पश्चादासंदी
 मारनुभ्योर्द्विस्त्युन्नसम्प्रोषडिति
 प्रत्याश्रावयनिप्रत्याश्रुतेददि
 रांपरिधिर्साधिप्रत्यवस्त्वायनुहो
 न्यध्वर्युरुन्नरंप्रानिप्रस्थानामध्ये
 ग्रेराज्याहुनीः पुषोडाशाहुनी पश्चा
 हुनीश्चाभिनासोममाहुनीरेति प्रति

का. प्रौ.
सं.
५.

50

प्रस्थाता हिनीयवषट्कारमनुजगद्देव
त्यं हुत्वा हविर्द्वानिमध्ये प्रविश्यादि
त्वस्त्वाल्यां वहुलं शेषमासि च तया हि
न्येभ्यस्त्वेति आधयुर्ग्रहं हुत्वा त्वरा
गा उत्तरेणा हविर्द्वानि गत्वा होत्रे ग्रहं
समर्प्य हविर्द्वानि मुत्तरेणा प्रत्यागत्य
पूर्वद्वारेण प्रविश्य मैत्रावरुणां ग्रह
मादाय मित्रावरुणाभ्यामनुब्रूही -
- - न न उच्चायानि क्रम्या प्रव

मित्रावरुणाभ्यां प्रेक्ष्येत्याह प्रतिप्र
 स्तान्नाच पूर्ववद्ब्रूहीत्यातयेवात्वंकुत्वा
 शोथमादिन्यस्त्राल्यांभासिंचानि इदं
 मित्रावरुणाभ्यामिति ग्रहस्थत्यागः
 अनुहोमश्च पूर्ववत् नतो धूर्युत्तर
 मासो मंत्रावरुणां होत्रे समर्पणं गत्या
 श्विनमादायाश्चिभ्यामनुब्रूहीत्युक्त्वा
 तिक्रम्याभ्याव्याश्चिभ्यां प्रेक्ष्येत्युक्त्वा
 वयद्वृतेजुहोति इदमाश्चिभ्यां इति श्री

का. श्रौ.
सू.
५१

५१

उहो मश्चैश्वर्यवत्प्रतिप्रस्थात्ताकर्तव्यः
द्विदेवत्यानामनुवयटकाराभावः
हन्ते ग्रहाद्विदेवत्यायेभ्यपान्तिनित्तो
ग्रहाः आदित्यग्रहसावित्रारानेना
नुवयट्कृता इति सर्वेषां शोयक
रणां अत्र प्रतिप्रस्थात्ता होमानं नरं
प्रविश्य शोयभादित्यस्त्वाल्यमा
सिच्यते नैवादित्यपात्रेणादित्य
स्त्वाल्पीमपि दद्यात्ति विस्मडरुगायेति

मन्त्रेणा मन्त्रार्थं होत्रेणाग्निर्नरपुत्रं
 यत्तु नीयमानेभ्यो नृक्षहीनिमैत्राव
 रुपां प्रेष्यति तत उन्नेताश्चावाकच
 मसवर्जितान् न च यमसान् होत्र
 ब्रह्मो हान्त यजमान प्रशास्त्रास्त्ररा
 छन्दसिपोत्तनेष्टुगीत्सुवांधिनः क्रमे
 रगापरेरागेनरवेदिनिद्यायज्ञेमा
 कलप्रात्परिप्लुयासीममदायतेन
 व

का. श्रौ.

सं.

५२

52

सोमेनपरिज्ञवयेवसर्वेष्वमसेषु
पशुराणी ततः पुनर्मन उदं वने
तसोममादायसर्वाश्चमसान्पूर
यानि पुनर्द्रोणाकलप्रासोमेनोप
रिसर्वेष्वमिधायानि एवमेवैव
ममस्तिरवतः संपद्यते अथम
होतृचमसे ततो ब्राह्मणः ततः
उद्गातुः ततो यजमानस्य ततः

शास्तः ततो ब्रह्मशंसिनः ततोः
 योनुः ततो नेष्टुः ततो श्रीधुः ए
 कं चिरवत्तं कृत्वा द्वितीयस्यावदानं
 ततः तृतीयस्येत्येवं क्रमेण पद
 यानुसमयेन कर्तव्यं चिरवत्तक
 रणामेकः पदार्थ इति नवमीकं
 डिका ततो धर्म्यप्रतिप्रतिप्रसूता
 रौस हेव शुक्रा मंथिभ्यां चरतः ततः

का. श्रौ.
सं.
५३

53

शुक्रेणाध्वर्युप्रचरति मंथिनाप्रतिप्रस्थाता
तत्रप्रथमं दयोर्युयवाकलयोरुदकेन प्रो-
क्षणां कर्तव्यं द्यौदपशकलावप्रोक्षितावे-
वेभवतः ततोऽध्वर्युरेकं प्रोक्षितं द्युयवा
कलमादत्ते द्वितीयमप्रोक्षितं च शनि
प्रस्थाताप्येकं प्रोक्षितं शकलं गृह्णाति द्वितीयम-
प्रोक्षितं च ततोऽध्वर्युः शुक्रग्रहमादत्ते मंथि-
नं प्रस्थातादत्ते उभावपि प्रोक्षितशकला

तं=

म्यांयथास्वंगहयोऽपिधानंदुक्ततः अध
 र्युदप्रोदितेन मुक्रमंत्यामवदयमाष्टिप्र
 तिप्रस्तुताय्यप्रोदितेन मंथिनं अय
 मृष्टोमर्क इति अयमृष्टः शंडत्यध्वर्युः
 उमयो रुदकस्यर्शः अयमृष्टः शं
 डोयमृष्टोमर्क म्नामिचारिके इत्युक्त
 त्वान्न ततो देवास्त्वा मुक्रपा इत्यध्वर्यु
 हविर्हनिगन्निः कामानि देवास्त्वामंथिषा

का. श्रौ.

सू.

५४

५५

इति ज्ञानिप्रस्तातानिष्क्रामति उत्तरवेदेः प
श्चाद्वैदिकद्विराचरन्तीसंधत्तः परस्परं
संयोजयतस्तस्मिन् तथायत्तः कार्येयि
थाग्रहयोः स्कंदनं वेति ततो ध्वर्युस्त
रवेदेर्द्विराश्रयायां मुक्तं हस्तेनाविष्ट
जन्नासादयति श्रना दृष्टासीति प्रति
प्रस्तातानुत्तरवेदिश्रयोमंथिनमा
सादयति अविमुंचनं श्रना दृष्टासी

नम

ति ततो ध्वयुस्वामो विमानि निमंत्रोः
प्रति प्रस्थाता सप्रजाः इत्युत्तरं दूयदेशं
गच्छति ततो दूयमयरेगा एवं वनम्
त्रेगागरत्नीसंयोजयतः संजग्माने ०५
शुक्रः शुक्रशो विवेत्य ध्वयुः संजग्मा
नो० संधी संधिनो विवेति प्रति प्रस्था
ता यद्यग्नित्वा यमया दयरेगा दूयम
रत्न्योः संधधानं कर्तुं न शक्नुनस्तदा
दूयस्य पुरस्तादेवा भृत्नी संधन्तः त

का. प्रो.
स्त.
५५

५५

नो ध्वर्युर्विरस्तः रांडइत्यप्रोदितं दृष्यशक
लं निरुत्थानि निरस्तोमर्क इतीतरो नि
रुत्थानि उभयोमर्कशालम्भः नतप्रोदि
तं दृष्यशकलं माहवनीये ध्वर्युः प्रक्षिप
नि शुक्रस्याधिष्ठानमस्मीति प्रक्षिप
त्स्थानाच्चमाधि नोधिष्ठानमस्मीति प्रो
दितमाहवनीये प्रक्षिपती नतनो
यजमानस्य एवाधिष्ठानस्येति जपति

अत्र न वचमसा धर्यव ए कै कं च मस
 मादाय होमाय प्राङ्मुखोऽस्तिष्ठति ।
 मनुः प्रांचममसैश्चरंतीति कांठ
 केच अत्र यथंति च मसानां प्राव्या
 हेति ततो धर्षुरा प्राव्य प्रातः प्रातः
 सवस्य शुक्र वानो मधु अत्र इन्द्राय
 सोमान्नास्तिना न्नास्तिना न्नेष्येति मे
 त्रावरुणां प्रेष्यति १० दशमी कंडिका
 सूतमभितः प्रत्यङ्मुखोऽस्तिष्ठति जुहुतः

का. प्रौ

सः

५६

५६

दूषस्यदादिरागानो ध्वयुः उत्तरतः प्रानिः
प्रसूताता ध्वयुः होमानंतरं मां धीनं जुहो
नि प्रानि प्रसूतात् होमानंतरं च मसा
ध्वयुः चोपै सत्यं जुहोति x तत्र होत्रा
वषट्कारे हस्ते सा प्रथमे नि प्रथमम
ध्वयुः शुक्रं जुहोति स्वाहा कामेरा न
तो नैवैवमं वेरा प्रानि प्रसूताता x इद
मिंद्रायो नियजमानस्या ध्वयुः होमका

लसर्वेषां स है वत्यागः अनुवयटका
 रेप्येवमेव सर्वे जुहति अत्र मानवकोठ
 स्त्रयोर्विशेषः होतृब्रह्मो होतृयजमान
 नचमसानां वयटकारानुवयटकारयोर्हो
 मः इतरेषां तु स हो देववयटकारे होम इ
 ति अनुवयटकारे सर्वोर्जो नरा इ एव
 होमः इदमग्नेय इति त्यागश्च उदक
 स्पर्शः तन्नो धर्पुस्तत्रैव स्थितममसा
 धर्पन् प्रेष्यति प्रैतु होतृभ्यमस इति हो

का. श्रौ.

सू.

५७

57

तच्चमसाध्यर्थः प्रवृत्तत्वा इति प्रवृत्तत्वां प्रो
क्तान्तरागमित्युक्तान्तरागं प्रयजमानः
स्येति सन्वत्तः प्रयत्नसदस्यानामिति
वैद्यामेवानुवादः अत्रावसानं कृत्वा होत्रा
णां चमसाध्यविवरणं ध्वजं शुभ्रस्य
भुवनयधामित्यवाशीष्टं च चमसाध्यस्य
त्यातिप्रैशेयं ततो ध्वजं प्रतिप्रस्थाता
गौ स्वस्वमार्गे रागापरे रागो नरवोदिमाग
यतः आगत्य प्रतिप्रस्थाता माधिशे

यंसर्वं सुक्रपात्रेव न वानि ततो मां धि
 ध्वर्युः श्रेयसस्थासहितं सुक्रश्रेयं सर्वम
 पि हातु च मसेवनयति तन्न च त्वा रो
 हो त्नादि च मसा ध्वर्यवः स्वस्व च मसान्
 सद्यो मध्ये वयंति प्रश्नास्त्रादि च मसा
 ध्वर्यवश्चोत्तर वेदेः पश्चात्स्वदे च च मसां
 नि धाय द्दोरा कलशात्परि एव य सोममा
 दा य हुता वा शिष्ट सोम मध्ये एव स्वस्व च
 मसक्रमेण पुनरभ्युन्नयंति ततो ध्वर्युः

का. प्रौ.

स.

५८

५९

प्रप्रास्तु चमसमादायाश्चाव्यप्रप्रास्तयज्ञे
निघ्रेष्यानिवयट्कारानुवयट्कारयोर्ज्ञे
होति अहंमित्रावरुणागम्या इदमग्नय इ
नित्यागो अत्राध्वर्योस्त्रयं चित्तिजुपः
अंतिमस्याग्रिध्वचमसस्य होमानं न
रंवा. तत उपस्पृश्य चमसा ध्वर्यं च
मसमपयेत् ततो ब्राह्मणा अहंमित्र
मसमादायाश्चाव्यब्रह्मत्यज्ञेति प्रेषः
वयट्कारानुवयट्कारयोर्हमिः शेष

दक्षणां इदमिंद्राया इदमग्नये चमस
 प्रदानं ततः पोत चमसमादाया प्राव्य
 पोतर्यज वषट्कारानुवषट्कारयोः
 सप्तोष होमः इदमरुद्राय इदमग्नये
 चमसप्रस्थायनं ततोनेतु चमसमा
 दाया प्राव्यनेष्ट्यर्चयेति श्रेयः वषट्
 कारानुवषट्कारयोर्होमः इदं चक्षुः
 इदमग्नये चमसप्रस्थायनं ततस्त्रयी

का. श्री
सं.
५६

५९

चमसमादायाप्राव्यागती घजोतिप्रैयः व
षट्कारानुवषट्कारयोर्हिसः इदम
गतये इत्येवोभयत्रत्यागः अत्रवा
नृपांतिनिजयः ततो ग्रीचमसह
स एवा धर्युः सदोगत्वा अयाऽग्रीदि
निबुवकी नुरने प्रत्यङ्मुखवत्तुपविश
ति ततो द्विदेवत्याने द्वं वायवादीन्
मदायानि अत्र मदागोषोपदो वय

ट्कर्त्तुः पूर्वभक्षः ततो होमकर्त्तुरिति
 श्रीसांसकाः होमकर्त्तुः प्रथमं दत्त
 तो वयं ट्कर्त्तुरितिकर्त्तुं प्रदायका
 रयादिको दयः सर्वे नेमात्रहोमक
 र्त्तुः प्रथमं भक्षः प्रदश्यन्ते नेत्र
 वं होत्रा समर्पितमैंद्रवायवं अथ युर
 वतुः वसुः पुरुवसुरिति प्रतिगृह्णाति
 ततो होतरूयक्यस्वेति होतारं वदन्

का. प्रो
नर.
६०

५०

उपहृत इत्यनुत्तान ऐंद्रवायवं मुरुखस्य
ठौकपित्वावाग्देवाज्जुषारोगेति मंत्रेण
मचल्यं मदायति होन्तुवादिन्यानि देवा
नर ईष्टलेयनमात्रमवधाराणां वा तया
च प्राणवायुम् लिपेदेव वा वजिघ्नेद
द्विदेवत्येषु चेति मंत्रे कतुयाजेषु
द्विदेवत्येषु च भद्रकर्तृभिरोषस्तेषु
नवाकायमवधाराणवेत्यर्थः सतो

२

हित्वमेगात्राणि सुरवादीनि पादप
 यन्तानि सर्वागान्या लभतो नन्नो हो
 तृमसेत्थत्वं शेषमवनयन्ति नन्नो होत्र
 शेषावनयनं निसृज्य सिते पुनरुपह
 वादिशेषावनयनं तं सर्वकृत् करोति
 नतः पुनर्होत्रात्तथैव शेषावनयना
 नेतु नो ध्ययुः पुरोडाशमात्रा सुक्ष्मं
 पुरोडाशखंडं वायवपात्रे प्राप्नोति न
 नोभूमौ पात्रनिधानं केचिदेव क्रम

का. प्रौ.

सू.

६१

61

मातुः ग्रहप्रतिग्रहः उपहवः ठौकनं
भक्षरां गात्रांलंभनं ततो होत्रुर्भक्षः
पुनरुपहया ध्वयोः पूर्ववद्भक्षः
ततो होत्राभक्षिते उभयोर्द्विदिः शोषाव
नयनं ततः पुरोडाशखंडप्रक्षेपस्ततो
निधानमिति सर्वसंमतश्चायंक्रमः
ततो होत्रासमार्पितस्यैवैत्रावरुणा
स्यैववसार्चदेवसुदिन्यादानं उपह
वप्रार्थनं मित्रावरुणांचक्षुषोदेव

कर्षित्वा वाग्देवानि भद्रः हिन्व मइति
गात्रालंभः होतृश्च मस्य शेषावनय
ततोः न होतृभक्षिरां शेषावनयनात् पप
स्यामात्रां मैत्रावकु राया वेषदियेत्
ततो निधानं ततो धर्षुर्होत्रा सम
र्षित्वा श्वितमैत्रवसुः संयदसु इति
प्रतिगृह्योप हूया श्वितं शिरः पर्याह
त्या वेद्य प्रतिपर्याह वेद्य भक्षिरागा
त्रालंभने करोति ततो होत्रा शेषावन

का. प्रो.

सह.

६२

62

यने सते धाना आश्विन पात्रे अदिपति
ततः प्रतिप्रच्छाता तानेन्द्रवायवादी
नादाय दक्षिणास्य हविर्धानस्योत्तरेव
र्त्तमानि निदधानि प्रत्यक् संस्थान् तत ई
उहोत्रे प्रदायेत्यादि मयीदमीति जु
पांतं वससि न इडोप हव काले स्यस्य च
मसानु यच्छंति उपहूने यावा एधि
वीर्यं च्यमाने गनीधे यड वत्त सम

यथा चतुर्द्रव्यकिराणाभावः होतुवर्ष
 मानस्यसंबन्धप्रार्थनाद्येदोगोक्तः।
 ११ एकादशीकंडिका ततश्चमस्या
 ताम्भदरां ततः होतुचमसे धार्यः।
 प्रतिप्रस्थानां होतारं च दृष्ट्वा पुनः
 ग्रहशेषमक्षयति सर्वत्रसोमभक्ष
 सोवाग्देवीतिभदरां ततो हिनचमे
 गात्रादगितिगाभालंभनं ततः प्रति

का.श्री

सू.

६३

६३

प्रस्थाता धर्तुं होतारं च पृथ्वा होतृ च
ममं स्तुमं यीग्रहशेयं दयति ततो
होता धर्तुं प्रति प्रस्थाता रं च पृथ्वा मु
क्रमांथि स्वच मसानां त्रयाराणां वय
ट्कारनिमित्तं तं त्रेरा म्भ दयति त
तः स्वच ममं नि धाय ब्रह्म च ममे हेता
ब्रह्मरां पृथ्वा च वय ट्कारनिमित्तं भ
दयतीति सर्वत्र योज्यं ब्रह्मा च होः

नारंष्टुदासमाख्यानिमित्तं भद्रय
 नि उद्गाता रक्तस्वंचमसे मन्यो न्यं
 एष्टु भद्रयंति तेषांचमसे वषट्
 कर्भुर्भद्रो न भवति न स्मृ उद्गातांसे च
 संनान्यो भद्रयेदिति नियेषु श्रवण
 ने ततो होता यजमान चमसे सुव
 त्रुप द्यस्वेति एष्टु वषट्कमनिमि
 त्तं सर्वत्र भद्रयतीति योज्यं ततो यजा

का. प्रौ

सू.

६४

६५

मानो हो नारंष्ट्रु होतः सर्वत्र वयत्
कारनिमित्तः इतरैषां तु सप्ताख्या
निमित्त इति ज्ञेयं ततो मैत्रावरुणा
चमसे होना प्रशस्तो नम ध्युं चष्टुष्टु
प्रशस्तो हो नारम ध्युं चष्टुष्टु न
तो ब्राह्मणां चमसे होना ब्राह्म
णां चमसे नम ध्युं चष्टुष्टु ब्राह्म
णां चमसे हो नारम ध्युं चष्टुष्टुः न

नः यो नृचमसे होना यो नृचमधुं
 च एव यो नृचमधुं च एव
 एव नृचमसे होना नृचम
 रमधुं च एव नृचमसे होना रमधुं
 च एव नृचमसे होना रमधुं
 च एव नृचमसे होना रमधुं
 च एव नृचमसे होना रमधुं
 च एव नृचमसे होना रमधुं
 च एव नृचमसे होना रमधुं

का. प्रौ.
सू.
६५.

८१

समाख्यातिमिन्नं भक्षयति एवं सर्वत्र
समानां पुत्रा मंथिग्रहोमानि मिन्नं
मदारां समाप्तं प्रथमशास्त्रादिपत्र
च समानां पुनरभ्युनीत होमतिमि
न्नं भक्षयामुच्यते तत्र प्रशास्त्रादिच
मनेषु पूर्व होमाभिव्यक्तानि मिन्नमध्य
यो भक्षिरां होतारं प्रशास्त्रादिकंच
एव तत्र प्रशास्त्रादीनां वक्ष्यकम्

समाख्यातिमिन्नंतत्रेण भक्षरां क्र
मेरावाहोत्र धर्तुं एव नत्रेवं प्र
शास्त्रचमसे धर्तुं होतारं प्रशास्त्रा
रंच एव भक्षयतीति ज्ञेयं प्रशा सर्वत्र
त्ता होतारं मधर्तुं च एव ब्राह्मणा
धर्मसिचने धर्तुं होतारं ब्राह्मणा धर्मसि
नंच एव ब्राह्मणा धर्मसिच होतार
मधर्तुं च एव चोत्तर वमसे धर्तुं

का. प्रो
स.
६६

६६

तारं यो नारं च पृथक् अयो नारं च होत्र धर्म
पृथक् नैष च मसे धर्म्यं होतारं नैषारं
च पृथक् नैषा होत्र धर्म्यं पृथक् अग्निं
च मसे धर्म्यं होतारं मंगती धर्म्यं पृथक् अ
गती धर्म्यं होत्र धर्म्यं पृथक् सर्वे च मसा अ
सर्वतदाः कार्याः तत उन्नेता एतन्
तः सकाशा दुदत्तने न सोममादाय स
दो मध्ये आगच्छेति होत्रादयो न वच

मासित स्रुतेन सोमेनाप्यायस्व स
 मेतुने संतेषयांसिनी द्वाभ्यास्व स्व
 चमसानाप्याययन्ति सोमतिनयने
 न चमसस्य सोमं वद्वयन्ती त्वयः
 तनश्चमसा ध्वयवस्तान् सर्वोश्चमसा
 त्वदसोति हित्य ददिराहविर्द्वानां त
 स्य पश्चात्तु मे क्रमसो दक्कस्य
 न हविर्द्वानि मध्ये ददिराशकटपश्चा
 त्त्रागस्या धस्तान्निदधानि तेषां

का. प्रो.

सू.

६७

67

चमसानां नारा संसा ३ निसंज्ञा वैद्यदे
वग्रहो मां तं यावत् न तुक्तं मरुचंती
ये माहं दे हे द्रा मे वै श्व देवयोः नारा
शंसाः प्रकं प्यं ते ग्र हे ये ने सु पंचा सि ति
ते नो ध्वर्यु रि डा पा त्री मध्ये पृथक्
स्यापि ते पुरो डा श शकलं हस्ते नादा
यस सु प ह नाः स्म इत्यु चा य उ छा
य स द सो वा लि प विष्ट स्या छा वा क
स्य स मी पे म रा ग त्य म्र छा वा का य पुरो १

इति प्राकलं समर्प्य यत्तु श्रवाकवदस्य
 यत्ने वा घमिन्य श्रवाकं प्रत्यहं ततो
 श्रवाकोऽश्रवाकमिति मवस इत्यादि
 पठति तत उपोऽस्मान् ब्राह्मणानि
 न्येवं पठति नदाश्च धर्यु होनारं प्रति
 वक्ति उपहवमयं ब्राह्मण इत्येतेन ६
 होनारुप धर्युस्वेति होत्रा उपहव इ
 न्युक्ते श्रधर्यु रुन्नीयमानाया त्त्र होतृ
 श्रवाकं प्रेष्टुति ततो श्रवाकस्य च म

का. प्रौ.

सं.

६८

६८

सा धृष्टिरष्टावाकचमसमपरे शो नरवे
दिनि धाय पुनरभ्यवृत्तं वदोरा कल
शा न्यारि प्रवया सह देवो न्ययंति उभ
यतः शुक्रमष्टावाकचमसमुपय
नीतिमानवसूत्रे विशेषः तस्मात्
शुप्रागोदोरा कलशा दुपत्ता राभिघ
रसो मध्यावदानं पूत भृत्य न इत्येव
भवति अनुवचनानि धर्युस्तं च सत
मादायानि क्रम्या व्याख्याष्टावाक

यजेत्याह वयदकारानुवयदकार
 योहोमः शेषस्य इदमिदं गितभ्या
 इदमगमय इति त्यागो तं पश्चिनिज
 यः ततो ह्यकसमीये उपविश्य भ्रा
 ह्मणा कोपक यस्वेति एष्टा ध्वर्युर्होमा
 भिवव निमित्तं भक्षयति अथावा
 को ध्वर्यु एष्टा वयदकारसमाख्या
 निमित्तं तत्रैराभक्षयति असर्वभ
 क्षः आध्यायनं च अथावाकः करोति

का. श्री
स्त्र.
६६

78

ततश्च मसाध्युस्तु च मसंहविद्वनिनेनेष्टु
च मसाग्रीध्र च मसयोर्मध्ये निदधाति
अत उ० द्विंश्च मसस्येक्ष देव सर्वत्र
स्थाने ततो ब्रह्म होत्र ध्याग्रीध्रमे
त्रावरुणाग्नीध्र गृहमध्य इन्द्रा
ग्नाग्निं अग्नीष्ट उवजं च तत्र यज
मानोऽपि पुरोडाशादि पंचहविरोऽं
यथा तदविभक्तयानि पक्षी च शाखा

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

का. प्रौ. अहर्वत्वेना निवेशस्याप्यभावादिति।
 स्त. द्वादशकांडिका ततोऽष्टावाक्ये सद
 ७० स्यापविष्टे सत्य ध्युप्रतिप्रस्थाना
 ७० रौ सतु ग्रहैः प्रचलनः तत्राध्युक्तु
 यात्रमादाय दोषाकलनशसम्भीयेउ
 याविशसि प्रनिप्रस्थाना विदिनी
 यमरुपात्रमादायाध्योकिनरु
 यविशानि तत्रप्रयमोश्रदौ सहे

वदोराकलशास्त्रोमंरुतुपात्रयोः
 गट्क्रीतः उपयाम् गट्हीनोसिमधवे
 त्वेन्या धर्पुर्गट्क्रीतः उपयाम् गट्ही
 नोसिमधवा यत्त्वोने प्रनिप्रस्थाता
 गट्क्रीतः प्रनिप्रस्थाने मत्रैवतिष्ठ
 नि उभयोः पारिमाजनिं नृणां यत्नं
 तन्नो धर्पुर्गट्क्रीतः यत्त्वोने देशगत्या
 प्राव्यरुतुना प्रेयेति मैत्रावरुणा प्रेः

का. श्री
सं.
७१
१)

अ
व्येति आधादर्शतिग्रहाः सर्वदुता सर्वदु
तावा तत्रासर्वदुतयस्ते पूर्वपूर्वशेषमध्य
एवोत्तरोत्तराणां ग्रहाणां तेषां च मनुः
शेषे पूर्वस्योत्तरं गृहीतवान् ननु य
ह्यनुवक्ष्यत्काराभावः इदमिन्द्रायति
प्रथमस्यायोगः ततो ध्वर्युर्यदा हविर्वा
नं प्रविशति तदेव प्रतिप्रस्थातानिः का
मानि यदा च प्रतिप्रस्थाता हुत्वा गत्य

हविर्दानं प्रविशानि तदा धर्मुनिः काम
नियथा प्रानि प्रस्थाता धर्मुनिः कामं
प्रविशन्तं च ननु पात्रे रापरि गृह्णाति
ननु पात्रमध्वर्यो दक्षिरामनो नयति
स यमध्वर्यो मन्त्रो नो गच्छतीत्यर्थः
सर्वे बुद्धेराग कलशा कुलरां परिमार्ज्म
मादताभावश्च व्यासो न प्रवेशतिः शक्य
कमराहोमाश्च एवं प्राप्तिप्रस्थाता निः

का.श्री.

सू.

७२

७२

कम्या ध्याव्यस्तुता प्रेक्ष्येत्याह योता
यजानि इदं मरुद्गा अथवा प्रविश्य
पयामगृही. मुक्तावत्वेति शिरावत्
दादुत्तयात्रे गृहीत्वा यामिह ज्येष्ठा
कम्या ध्याव्यस्तुता प्रेक्ष्येत्याह न
यजयानि इदं त्वष्टे प्रतिप्रमयात्
प्रविश्योपा. कचयेत्वेति गृहीत्वा
स्तुता प्रेक्ष्येति वान्ति अग्नि धनानि

इदमग्नये मध्वर्युः प्रविष्यतम
 सेवेनिगृहीत्वा प्राव्य कुरुता प्रेष्ठे
 न्याह ब्रह्मणा ह्यंसी सज्जति इदं
 मींद्राय प्रविष्यन्ता तानमस्या यः
 सेवेनिगृहीत्वा कुरुता प्रेष्ठे न्याह
 प्रशास्नाय ज्ञानि इदं मित्रावरुणा
 भ्यो एवं कथं स्मरन्तु ग्रहणा पात्र
 यो रथे राहोमः मया ग्रहसेनिगृ

का. प्रो.

स.

७३

७३

हीत्वा चतुर्गं नृलेन ग्रहणं हीमश्च त
त्रा ध्वर्युं दिवेत्वे निगृहीत्वानिःकृ
म्याश्चाव्यक्तुभिः प्रेष्येत्याह ही
ना पुनर्यजानि इदं देवाय इविरगो
दसे प्रानिप्रस्थानोर्जेत्वे निगृहीत्वा
श्चाव्यक्तुभिः प्रेष्येत्याह यो ना पु
नर्यजानि इदं देवाय इविरगोदसे ८
अ ध्वर्युः स हसेत्वे निगृहीत्वाश्चाव्य

रुतभिः प्रेष्ठ्येत्याह पुनर्नेष्टाय ज
 नि इदं देवाय इदं देवाय इदं देवाय
 प्रातिप्रस्थाना महास्याय त्वो नि ग
 हीत्वा आवा रुतभिः प्रेष्ठ्येत्याह
 म्रष्टा वाको यज नि इदं देवाय
 इदं देवाय इदं देवाय एवं चतुर्षु रुतभिरि
 नि प्रेयो न लेन होमश्च नतो ध्वर्यु
 प्रातिप्रस्थाना रोषाव सुरवे विपर्यस्य

का. ३०.

सि.

७४

७५

सहेवोभूमौ ग्रहोऽप्यमवहृत्नीनः न
यसेत्वेत्यध्वर्युः नयस्यायत्वेनिः
प्रानिप्रस्तुता ननो ध्वर्युर्निःक्रम्या
प्राव्य सतनाप्रेष्येत्याह अत्र प्रशा
त्ता अ ध्वर्युयजनमित्याह ननो ध्व
र्युप्रतिप्रस्तुता ननो होतरेन यजेनि
होतारं प्रेष्यतः ननो होतुस्तुयाज्या
याठः अग्रेण होमः शेषरद्वरांति

यमेन इदमस्मिन् ननः प्रानिप्र
स्त्रान्तातिः क्रम्या आव्यकृतना
प्रयेन्याह मन्त्रप्रशस्तार्गहयते
यजेन्याह यजमानोऽपि होत्रेन
यजेन्याह ननो होमा यजति म
ग्रेणासर्वं कृतं जुहोति इदमग्नये
गृहकृत्वा मन्त्रं ध्वज्युर्दिष्ट्या वपया
मगृह्णाति मन्त्रं हवस्य तथेति
तित्रयोदशमस्तु गृहगृह्णाति

का. प्रौ

सू.

७५

७८

सुज्यप्रस्थानास्मनुजुहेति स्थाना
सुहृदादशात्रयोदशायोरैकस्व
यान्यायाएकत्वान् ननोध्वयुः
प्रतिप्रस्थानुः पात्रे संस्त्रवमवत
यानि प्रतिप्रस्थानावा मध्वयुः
पात्रे ननोध्वयुः संस्त्रवयुक्तपात्र
मादाय सदसि गच्छति प्रतिप्रस्था
यिक्तं कृतपात्रमादाय हविर्घनि प्र
विषयद्रागकलशात्सुतभृतावा ३

दाम्नी प्रागन्तमिति संज्ञेया कृत्या
 त्रे ऐन्द्रा मंग्रहं गृह्णाति यदिति ज्ञेयं
 प्रदादिरागवत्तीतरथावत्ती न
 न ऐन्द्रा गतस्याग्रयराभ्यालयाः ७
 रपुरस्वात्तरवरेत्यादनं एवमेव
 निरीन्द्रा गतिभ्यां त्वेति संज्ञेया ततः
 प्रातिप्रस्थानापि पर्ववारया हविर्
 नातिः क्रम्य मन्त्राण्यं सदस्याग्र
 यानि ततो धृत्यु हितारं प्रातिप्रस्था

का. प्रौ.

सू०

७६

५

७६

नारं च एष्टु भक्षयति होता वा ध्वयु इति
प्रस्था नारं च एष्टु प्रतिप्रस्थाता ध्वयु
होता नारं च एष्टु होता ध्वयु इति प्रस्तु
नारं च एष्टु एतत्त्व सर्वेषां दशांतां स
र्वेषां न त्यजते सर्वेषां स सर्वं न त्यज
पक्षे विप्रोक्त उच्यते तत्र पूर्वमध्वर्युः स
र्वी ब्रह्मवादी न निमिना न्य निक्रमेण
एष्टु नैरनुज्ञा नो भक्षयति होता वा
ध्वर्युः इति पवादी न सर्वान् निमिना

प्रतिप्रस्था
कर्तुः-

सह

न्यानि क्रमेणाप्युदाभक्षयानि निमिनो
न्यानि क्रमश्च सर्वपूर्वहोमकर्तुः पश्चाद
वटकार इव्यसाधारणया च प्रानिभक्षे
सर्वेभ्यनुपहव प्रार्थनं भक्षणां च यस्मि
न तु याजेयेन कृतं येन वा वयं कृतं न
कुरु होमनिमिन्ननयो रेवां न च प्रथम
होत्रा ध्वर्युः ननः पोत्रा सह प्रानिप्रस्था
ना ननोने कुरु सह ध्वर्युः आग्नी घोरा

का. प्रौ.

सू.

७७

७७

सहप्रतिप्रस्थाना ततोवात्मना छेसि
नासह धर्तुः प्रशास्त्रासहप्रतिप्रस्था
ना ततः पात्रमुखविषयस्थ होत्रासह
धर्तुः पोत्रासहप्रतिप्रस्थाना ततो
त्रेष्टासह धर्तुः ततोष्ठावाकेनस
हप्रतिप्रस्थाना पुनः पात्रमुखविष
यस्थ होत्रासह धर्तुः पुनर्होत्रास
हप्रतिप्रस्थाना तत्रोपह्वेप्रयं

क्रमः अर्धयुः प्रप्यमं पान्नं गृहीत्वा
होनारं प्राणिप्रस्थानारं पोत्तारं नैवेद्यं
प्राणिप्रस्थानारं अगानि धं ब्राह्मणाः
एतन्निं प्राणिप्रस्थानारं प्रशास्नां
होनारं प्राणिप्रस्थानारं मधुमाकं
होनारं प्राणिप्रस्थानारं होनारं चैत्ये
वमद्यादशाष्टकामदयानि एवं हो
नापि अर्धयुः प्राणिप्रस्थानारं पोत्तारं

का. प्रो.

सू.

७८

१४

अध्वयुनिष्ठारं प्रानि प्रस्था नारं अग्नी
धमध्वयुं ब्राह्मणं धुं सिन प्रानि प्रस्था
नारं प्रशास्तारं मध्वयुं प्रानि प्रस्था नारं पो
नारं मध्वयुं निष्ठारं प्रानि प्रस्था नारं मध्व
वाकं मध्वयुं प्रानि प्रस्था नारं चेत्येवं विशानि
संख्यया एकामदयानि एवमन्येनैव क्र
मेण सर्वेषां स्वनाम धरि न्यागेनोपह
वप्रार्थनं नमस्कृत्यं आत्रेयादशर्चुग्रह :

नवदादशहोमकर्तारः द्वादशवय
 टकर्तारिश्च एवंतुर्विधाः नैका
 क्रमेणानामानि अध्वर्युः होता प्र
 निप्रस्थानायोता अध्वर्युः नैव्या
 प्रनिप्रस्थानाभ्यग्नीत्र अध्वर्युर्वास
 ताण्डसी प्रनिप्रस्थानाप्रशास्ता
 अध्वर्युहोता प्रनिप्रस्थानायोता
 अध्वर्युनैव्या प्रनिप्रस्थानाघावाक

.. योनांरंनेष्टारं प्रतिप्रस्थ
 तार

श्री. श्री

श्री.

७८

१९

अध्वर्युर्होता प्रतिप्रस्तुता होततेति तत्र
यो भक्षयति तेन स्वनामवर्जमन्येभ्य
उपहवप्रार्थनकर्तव्यं तेनाध्वर्युप्र
तिप्रस्तुता नोरय्यादृशो वोपहवा यतः
अन्तर्विशानिमध्यो नयोः यडस्वना
मानि एवमेव होतुर्विशानिः पौतु
नेत्यश्वदाविशानिः अगनीतु ब्राह्मणा
धर्मिप्रशास्ता धावाकानां त्रयो विशे

का. प्रो.

सू.

८०

४
त्रे

अथ हनिस्वयन्मृतयाजिन्योनिवचना
अथ हनिस्वयन्मृतयाजिन्योनिवचना
अथ हनिस्वयन्मृतयाजिन्योनिवचना
अथ हनिस्वयन्मृतयाजिन्योनिवचना
अथ हनिस्वयन्मृतयाजिन्योनिवचना
अथ हनिस्वयन्मृतयाजिन्योनिवचना
अथ हनिस्वयन्मृतयाजिन्योनिवचना
अथ हनिस्वयन्मृतयाजिन्योनिवचना
अथ हनिस्वयन्मृतयाजिन्योनिवचना
अथ हनिस्वयन्मृतयाजिन्योनिवचना

म

विनि वादयेद्य हितुः स्थाने यजमा
स्थेनि विरोधः यदाचा ध्वर्युप्रतिः
प्रस्थाप्योरन्यतरस्यैव याज्या पाठोः
नोभयोस्तया हितुर्द्विषा निरुप हवाः
सामाभिवक्कर्तुः प्रथममक्षयक्षे
यं क्रम उक्तः यदाचववटकर्तुः प्र
थममक्षयक्षे प्रथममक्षयक्षे प्रथममक्षयक्षे
प्रथममक्षयक्षे प्रथममक्षयक्षे प्रथममक्षयक्षे

वा. प्रौ.

सं.

८१

४१

शेषः उपहवसंख्यातुसमाना एव
मृत्तुप्रहरागं नं नरम ध्वर्युस्तदनु
पात्रमदसोतिः काप्रयमाज्जालीये
प्रत्तात्ययरेविदधानि नतो होतुः
उरस्तात्सर्वगमि सुख उपविशति
नतो होत्रा शोभा वेन्या हनः प्र
दविशामाव ह्यशस्यमाने शास्त्रे
गवे अवसाने वो व्यासो देवोति प्र

भक्षणा

निगृह्णाति अथवा उमित्येतावन्ते
वसवत्रुप्रतिगारः शस्त्रस्यान्तेसर्व
यदेतत् १ मित्येव नित्यं प्रतिगारः
अथवा तुष्यान्ते देवया मित्येव
प्रतिगारो भवति अस्मिन्नपिपदे
शस्त्रांतेत् १ मित्येव ननः शस्त्रा
नेत् मिति प्रतिगीर्य प्रदक्षिणा
वृत्तिमितरथावृत्तिवृत्तोऽष्टा योत्तर

का. प्रो.

ह.

६२

४२

६३

हविर्दानं गत्वा सतपात्रे प्रनिप्रस्थात् गृ
हीतमैंद्राग्रं ग्रहमादत्ते च ससाध्वर्यव
श्च हविर्दानमध्वएव दशापि च ससा
न हस्ते कृत्वा निष्ठांते न ह्यो ध्वर्युर्निः
क्राम्याति क्रम्याश्चाव्यानुशाये य
जसो मस्येति होतारं प्रेष्य वयदक
ने ह्योतारा ईतुववटने कृत्वा दत्ति
रागवृत्तिरथा वृत्तिचकरोती इद

सिंदुग्रीष्मं इदमग्नये इति त्यागोः
ब्रह्मयज्ञमानो वसवत्रिहो मकाले आग
त्याहवनीयदक्षिणेन वहि वै धाववि
शतः होमानं तस्वभूतिरागार्थं स दक्षि
गत्वा स्य स्थाने उपाविशतः प्रशास्त्र
धिस्यं दक्षिणेनैव सदा ब्रह्मरागो गम
नागमने हविर्ब्रह्मिमाज्जलिया न
रालेन च ग्रहहयमानेन च मसाध

का. प्रो.

सू.

८३

४३

र्ययः स्वहस्तस्थाने च चमसान् वयट्कार
रेनुवयट्कारे च प्राक्प्रेरणे न के वयंति
नद्याचमनुः समावेशस्ते ग्रहमादत्ते
ध्वर्युः चमसा ध्वर्यवः चमसा ध्वर्ययश्च
श्चमसान् आश्राव्या होत्वा शायजसाम
स्योति प्रव्यानि वयट्कारानुवयट्कारयो
र्जुहोति चमसा ध्वर्यवो विष्णुमसान् नु
प्रादुःयंतीति तन्मध्वर्युः सयात्रे एवो

नरेण हविर्घ्नं सदसि गत्वा होत्रा रंष्ट
कृदा धर्तुर्भक्षयति होत्राचा धर्तुष्टकृदा
भक्षयति चमसा धर्तुर्विष्टहविर्घ्नं
चमसानादाय स्वदसि यथास्व चम
सिभ्यो होत्रादिभ्यः समर्पयति होत्राद
यश्चासाधारणायादनुपहृत्यैव सर्वभ
क्षान् भक्षयित्वा पूर्ववच्चमसानाप्याय
यति तत्रश्चमसा धर्तुर्विस्तान्युतर्ह

का. प्रौ.

सं.

८४

४५

विर्गान् मध्येन स्मिन्नेव स्थाने स्थाप
यानि ततो ध्वयुः स इतु पात्रे निहत्य
मार्जालीये प्रक्षाल्य रेवे निदधाति
१२ त्रयोदश मार्कंडिका ततो ध्वयु
स इतु पात्रे निहत्य मार्जालीये प्रक्षाल्य
रेवे निदधाति ततो ध्वयुः पुन
पात्रे राक्षसाकलशान्तरिष्वप्य
सोममादायो मासश्च वरिणी द्युत

वै
 शनिमंत्रेण श्रुतेर्वै प्रहं गृह्णाति यश्चाप्य
 नो विकल्पेन गृह्णातम ध्वस्तमिवास्म
 ते परिमार्जति प्रदक्षिणायुजितरथा
 बुद्धी न नमः शुक्रस्थाने सा दत्तं सो
 मस्ततो ब्रह्मसिद्धिं हरागमनं ते रत्नोः
 शोपाकररां वाव गृहीत्वानायक्या
 रं न उपावर्तध्वमित्येवेन कतिरिक्तं
 किमपि नोच्यते दिव्यः उपकरराग

का. श्री.
सू.
८५
४५
सा

नरं उद्गातारो नाभ्या हरिषु ॥ एषो न
मेति प्रसूतो न कर्तृक प्रेषावत् न ए
षो न मेति प्रेषावत् शक्त कर्ता ना
यवा हरे न वयं वकार ययं न मय व्याह
रे न सर्वेषां व्याहृति जयः प्रायश्चित्तं
प्रहासादर्थं न नरं प्रेषावत् कलाम्प्यं
सोमं प्रतं न न्यासि च्छिप्रा कल श
पावित्रयोः प्रातः सवनं वद्यो जर्मक

तव्यं अधो धो दं प्रत्यं चंद्रो राव कलश
मनु ह्यो पयु पय दं पवित्रं मस्मिन् करो
नीत्येवं न तस्तरागं मयं देवंग्रह
मुपस्थपय पुरस्तात्तु ये समाप्ते सद्यः प्र
विप्रपप्रस्तोत्रे नृरागे स नृपयन उपा
वर्तध्वरमीति मंत्रे शास्तोत्रमुपाक
रोति ब्रह्मावस्तोत्रं प्राश्नकाले प्रशा
स्तुर्दक्षिणान्त्रास्ते यजमानश्चस्तो

का. श्रौ.
स.
८६
स्येति

८६

त्रेस्तयजमाने उद्गात्वा पुरस्तात्प्रत्यङ्
मुख उपविश्याति शस्त्रं काशेव शस्त्रं के
र्तुः पुरस्तात् सोते सोत्रस्य भवत्यने श
स्त्रं प्रकृते नतः उद्गात्वा रः त्रिवंति
नदंते होना प्रास्त्रं प्रांसति नृवा धूर्ध्वं
सः पुरस्तात्प्रा उपविश्याति प्रांसो सावेत्या
हन्तः शस्त्रीत्यश्रु पुरोडाशप्राप्या प्रांस
वनीयात्प्रातः सवनं च देवनिर्वपति

पयस्यायाश्चभावश्चिनिविशेषः तत्र
 चतुरासनं ब्रह्मोपवेशनं प्रगीता
 प्रसायनं पात्रासादनं पर्यं पशुः
 पुरोडाशस्याष्टौ कपालानि ऐंद्रः
 स्यैकादश एवमेकैत्रविंशतिः कपाला
 नि कर्परं च नृसंज्ञितं उत्तरवल
 मुसलं पात्री घान्यं पुरोडाशद्वयार्था
 व्रीहयोयवावा घानाकरभार्थायवाः

का. प्रौ.
स.
८७

४७

संयवतोदकं दधि च क्षारवोयवेयस्त्व
स्येव पृथग्वदन्त एकापुरोडाशा
पात्री घञ्च विलाच स्मृत्यादिनया
त्रीकराणं पूर्याग्नि होत्र हवरायोर
दानादिग्रहणो मग्नयेज्यं इति
अथ संयष्ट्य पुरोडाशास्य तनः इडा
यज्यं इन्द्राय हरिवनेज्यं इन्द्राय
सुषाएवतेज्यं मित्रादिप्रातः सकन

वत्सर्वययस्यावर्ज एकवीजपदेका
 र्गानेविभज्यालम्भः इदमग्नेरिदस्य
 च इदमिदस्यहरिवन इदस्यपुष्य
 वनमेति माह्मन्तेपूर्वस्थापितैः सं
 मर्जनैः कृतावदानपुरोडाशावात्रीपं
 चविलानां च संमार्गप्रत्ययने संमार्ज
 नानां यत्नेन रक्षणां ततो धर्तुः पशु
 विशंसनादिनरकायामवदानप्रदे

का. श्री

सं.

८८

४४

पातं नतः त्रिः प्राच्यावयतात्रिः प्रच्यु
तस्य हृदयमुन्नमं कुरुतादित्येतावा
नरवंडः प्रेयः वैश्वदेवशास्त्रांते म्रध
युरोमिति प्रातिगी यो म्रधाय प्रदादिगा
वृत्ती नरथा वृत्ती कृत्वा वैश्वदेवं ग्रह
मादृते चमसा ध्वयवधुमसान् हस्ते
कृत्वा निष्ठांते म्रधयुरोमिति कुरुया
प्राव्याहो च्छुशायजसोमस्यो न होना

रं प्रेष्य वयं दृक्कारयोर्द्विजा प्रदक्षिणा
दृक्षी नरणा दृक्षी करोती इदं विष्णे
भ्यो देवेभ्यः इदमग्नयश्च नित्यागो
ग्रहे ह्यमाने च मसा धर्यविः सर्वव
चमसान् स्वहस्तम्यान् प्राडः मतेन
धिः प्रकंपयानि ननी धर्यग्रहं सदसि
नीचा होतारं दृष्ट्वा भक्षयानि होता
वा धर्यग्रहं चमसा धर्यविश्चमसा

का. औ.
सू.
८८

४

न ह विद्वांता दानीय सदा सि यथा स्वस
सर्वयानि चमसि न नमो नु धरुयेव स
वस्व स्व चमस सस्व स म भक्षयानि न
नम्र मसा धार्य वमस मसान्मा जुली १
याधि स्य स मीये जले व प्रक्षाल्य मुद्रा
न ह त्वा उ न र वे दि म प र गे द क सं
स्थानि द धानि म धर्य म्र ग्रह पत्रं
स्वयमेव मा जुलीये प्रक्षाल्य रवे रे स्व

स्थानेस्थापयन्ति तत्र स्रव्य उच्छावि
 ग्रहाः तद्यथा प्रथमे अर्धार्थकत्वा
 द्वयोः प्रानि प्रस्थाना तत्र प्रथमे
 अर्धार्थकत्वा त्रमादायो उच्छावि
 मुत्थाद्यमित्रावरुणाभ्यां चेति मंत्रे
 रागेच्छापात्रे नृत्नीयं भागानि नयन्ति
 तत्र स्रव्य उच्छावि स्थानेनि
 धाय ग्रहस्थायिमाजनिं प्रदक्षिणा

का. प्रौ.
सं.
ट.

१

वृत्तीतथावृत्तीकृत्वा तस्मीमुच्छास्य
त्याउत्तरतः सादतं तत्तुत्तेनामेत्रा
वरुणावमसं प्रथममुत्तरवेदिम
परेणास्त्रापयित्वा नृनोहोत्रादीना
मगनीत्यर्थेनानां क्रमेण स्त्रापयति
तत्तुः १ नृनः सकाशादुदंचने
तसाममादायनेषु क्रमेणोत्रय
तिसन्नस्मद्देवानोपस्त्रापयिष्य

सू = २

शै तन्नो ध्वर्षुस्तारागभ्यामुच्यते
त्रस्तुसोमं यदा परस्ताज्ज्यान्ते सद
सिगत्वातेदमन्तरागस्तोत्रेसम
प्यनुयावर्तधामिनिस्तोत्रापाव
नैरां करोति एवं सर्वेष्वप्यविग्रहे
षुविधिर्नैराः तन्नः उज्जानारः स
वां नदन्ते मेवाकराः शंसानि

का. प्रौ
स.
८१

११

श्री
तः धर्मः पूर्वपरस्मात्प्राउ-पवि
प्रयशोसावेत्याहृतः पर्यादित्य
पूर्वचित्रानिगृह्णानि शास्त्रांतेर्तु
मिनिमानिगदः अदतिरागवृत्ति
विपरीतावृत्तिः अतः पूर्वका
देशाहवद्वानं प्राविशोऽप्यपान
मादन्तोचमस्मा धर्मविश्वमस्मा

धर्य

नाहीत्योत्तरवेदिमयरेण प्राङ्मुख
स्तिष्ठन्ति अर्धयुरितिक्रम्याभ्या
व्याहोच्यमशा यजसोमानामि
तिमेत्रावरुणां येष्यवयवद्वकारा
ठवयवद्वकारयोर्जोहोति चमसा
धर्यविश्वमनुवयवद्वकारेण्वय
द्वकारेवहुत्वाभक्षार्थं पारिशेष्यंति
इदमित्रावरुणाभ्यामिदमग्नयइ

का. प्रौ.

सू.

८३

१२

निन्यागो सर्वेषां होमानां सहेव प्रद
दिरागवृत्ती नरप्यावृत्ती नतो ध
युः प्रहशोयं मेवा वरुणा चमसे आ
सिच्य ग्रहयात्र मध्यस्ता निधाय मे
त्रावरुणा चमसमादाय सदसि गध
नि चमसा ध्वयवोपि सर्वांश्चमसा
न्युपशास्तरगैस्याययानि नतो ध
युः प्रशास्त चमसे प्रशास्तरं दृष्ट्वा ।

भद्रवर्तिग्रहो मतिमिन्नं प्रशा
 स्ताऽधयुष्टिद्व्यस्वचमसेग्रहचमस
 योर्वचटकारनिमिन्नं नत्रेणभद्र
 यति ननःस्वचमसंतिधायाव्या
 स्रहोत्रादिचमसेषु होत्रादीन्पृष्ट्वा
 वचटकारनिमिन्नं भद्रयति ततोहो
 त्रादय एकं प्रशास्तारं पृष्ट्वा स्वस्व
 चमसेषु समारव्यानिमिन्नानि शो

२. अ. प्रो.
स. ६३

१३

यमदयानि प्रशास्ता विस्वचमसे ध्वं
एव ससारव्यानि निजं भदयानि
ननः प्रमसा ध्वयवि प्रमसान्माजानि
ननीये प्रदाल्यो नरवेदेः पश्चाद्वाह्या
एसी चमस एवकं म्हाययानि एव
मेकतुल्यविग्रह उक्तः अथ द्विती
य उच्यते ननः प्रानि प्रस्तानो ह्य
वात्रमादायो ह्यस्थाल्यं हस्तेनादा

यत्तन्मर्द्धसोमंतयैवोष्पपात्रेति नयति ई
 द्रायत्वा देवाव्यमिति मंत्रेणाततः स्थां
 त्रस्यैस्वस्थानेति द्यायग्रहं परिमार्ष्टि
 ततः प्रदक्षिणां वृत्तीति रथ्या वृत्तींश्च
 त्रस्यैश्च ग्रहस्योष्पस्थान् स्थानानुत्तरतः
 सादृशं उन्ने उन्नेति रागाश्च सिद्धमस
 पूर्वकं पूजयति मम सोमं नयनं ततः
 प्रतिप्रस्थाता दमन्ति रागाभ्यामुच्छ्रया

का.श्री.
स्त.
८४

94

ब्रह्महीतंसोमंस्पृष्ट्वा परस्ताज्जयेकतेषु।
स्तोत्रेनरुगेप्रयच्छन्नुयावन्नद्यामितिस्तोत्र
मुपाकरीति ननउद्गातारःस्तुवन्ति
ननोवाह्वरागाधरासीप्रांसानि नत्र
प्रातिप्रस्थानुरध्वर्युवत्प्रातिगरः श
स्वान्तेर्नु३मितिप्रातेगीयोद्यायप्रद
क्षिणोत्तरपथावन्नीकान्बोत्तरपथाहवि

इति मागन्यपूर्वेणाप्रविश्यो छपा
 त्रमादने चमसाध्यवश्चमसान
 हस्ते कुर्वन्ति ततः प्रानिप्रस्थाना
 निः क्रम्याश्राव्या होच्यजसोमा
 नागमिनिवाहुरगधंसिनं प्रेष्यवय
 द्वाकरयोर्ज्ञोति तमनुचमसाध
 र्यवोपि चमसान् दिर्जु कति इदमि
 द्रायेदमग्नय इति त्यागो सर्वेषां ग्रह

का. श्री

सू.

८५

१८

होतः प्रदक्षिणावृत्तीन्तरयावृत्ती
ग्रहशेषस्य ब्राह्मणागच्छसि चमसे
आसेकः उद्यापात्रस्य रवरोत्थाने
ब्राह्मणागच्छसि चमसं गृहीत्वा तत्समं
येन्नागच्छति चमसा ध्वजवोपि
द्यौ चमसान्नस्य योगे स्थापयन्ति
ततः प्रातिप्रस्थाना ब्राह्मणागच्छ
सि नंद्युक्तं चमसे होमाग्निवद्वानि

मितं यं ह शेषं भक्षयति स च प्र
 नि प्रस्थानां पृथ्वा स्वचमसेन
 ह चमसयोर्वषट्कारनिमित्तं
 तत्रेण भक्षयति तेनोवात्मना
 एंसी होत्रादिचमसेषु होत्रादीन्
 पृथ्वा वषट्कारनिमित्तं भक्षय
 ति ते च होत्रादयो वात्मना एं
 सिन पृथ्वा चमसे समारव्यानि मि

स्वस्व

का.श्रौ.
सू.
८६

१६

नन्तिः शेषं भक्षयान्ति ननो ब्राह्मणा
एवं सिचमसे प्रति प्रसूता नारंष्टुदा
समाख्या निमित्तं भक्षयान्ति सु
वमिदा प्रमसा प्रमसा ध्वयवोः
माजालीये प्रक्षाल्यो नरवेदेः प
आद घावाक चमस पूर्वकमु
कसंस्थान् स्थाययान्ति द्वितीय
उच्यते विग्रहः २ ननो ध्वयुरथा

द

स्यो

वाकार्यग्रहग्रहाराणात्पूर्वचतुरःश्रावणे
धिषवराद्योपरिसंभुत्वात्रिधाद्यसो
मोयनहनेनैवददिराहविद्वनिषा
नरातेनग्रावागामुपरिसोमप्रक्षिप
ति उवावहरति श्रवतारयनीत्यर्थ
ततोवसतीवरीरागमप्यह्म आध
वनीयोनितनयानि विष्टे देवा मरुत
शनिमंत्रेण सर्वेषामेकधूनाना

का.श्री.

सू.
८७

१७

महामुदकमाधवनीयेवनपति मयमेव
मंत्रः प्रत्येकं सर्वेषां अथतृतीयउ
च्यविग्रह उच्यते ततः प्रतिप्रस्था
ताच्यपात्राणां दायो च्यस्थालीमुपा
द्यात तस्थं सर्वसोममुच्यपात्रेषां नि
द्रान्तिभ्यां त्वेति तत उच्यस्थालीत
स्मींस्वरेति धाय ग्रहस्य परिमार्जनं
प्रदादितो नरयावृत्ती नरस्मीं समद

वनः

नं अष्टावाक्यम् सप्तर्वकं च वेत्तुः
 सप्तर्वकः सप्तस्य सोमस्य विभज्यद्
 शस्ते यन्मन अथवा देवेभ्यस्त्वाद्
 वाव्यमित्येव त्रयारागमप्युच्यते
 ग्रहारागं ग्रहारागमंत्रः पूर्ववदुपाकर
 रागादि अष्टावाकः शास्त्रानि पूर्वम
 वत्प्रतिप्रस्थातुं प्रतिगरादि शास्त्रा
 तेतुमिति प्रतिगरः प्रदक्षिणांतर

का.श्रौ
सू.
८८

98

आवृत्ती ग्रहदानं चमसानंस्तु उच्चा
प्रायजसोमानांमितिप्रेयः सर्व
थांप्रतिवषट्कारं होमः इदमिद्र
ग्निभ्यामिदमग्नयश्नित्यागो
प्रदक्षिरगेतरयावृत्ती ग्रहशेष
स्याष्टावाकचमसश्चासेकः अ
ष्टावाकचमसहस्तः सदोगता
ऽष्टावाकंष्टुदा होमाभिषवनिः

मित्रं ग्रहशेषमक्षयति अष्टावा
 कः प्रतिप्रस्थानारष्ट्रस्वचमस्य
 हचमसायावष्टकारानिमित्तं नत्रे
 राभक्षयति ततोष्टावाको हो
 त्रादिचमसेषु होत्रादिनष्टेषु विष
 टकारानिमित्तमक्षयति होत्रादय
 आष्टावाकंष्ट्रसमारव्यानिमित्तं
 भक्षयति पुनरप्यष्टावाकः स्वचम

का. प्रौ

सः
ट्ट

११

सेसमारव्यानिमित्तं प्रस्थानारंष्ट्रद्वारा
भक्षयन्ति सर्वभक्षाम्भसाः कार्याः
माज्जालीयेनेवाप्रक्षालनं हविर्द्रो
नमस्योऽनरस्यहविर्द्रनिस्थां
स्ताम्सर्ववान्निधानं इति त्रयोप्युष्म
विग्रहोऽसमाप्ताः तन्नो धर्तुः स्व
मादाय प्रशास्तः प्रसृहीति प्रशास्ता
रमाह तन्नः प्रशास्तासर्पनेनेमि

वान्द्विप्रो न जानाति नेचसदः
 सोनिः क्रम्यावश्यकमूत्रपरीया
 धर्मेवात्वालोककसंबन्तरेण विदु
 रदेशांगत्वात्त्रावश्यकत्वा पुनः
 स्तेनैवमार्गेराप्रत्यागच्छन्ति न
 पाचध्दोगस्त्रंसवनसंस्थास
 प्रशास्त्रोक्तयथेनमपरयादाश
 विः क्रम्यापश्चिमेनाग्नीष्टीयमत्ता

का. प्रौ.

सू.

१००

१०

वाहिवेदिमन्त्रं कुर्यादिति श्रुतः सवनं तं
दन्यासमिन्काले मन्त्रपुरीषे ज्ञातिशि
र्नकार्ये अंतर्गले यजमानस्य तु
निषेधः प्रागुक्त एव द्रव्यहोमपर्य
न्तं ॥ इति श्रुतः सवनसमाप्तं ॥ च
तुर्दशीकंडिका ॥ इति याज्ञिकदे
वहन्तायां कान्यायनसूत्रप्रवृत्ते
नवमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ शुभं ॥ शि

102
 संवत् १८८३ ज्येष्ठ श्रवणे २ श्रा
 नि शुभदिने श्री अविष्कृत वाराण
 सी स्थाने श्री विंदुमाद्यवदधिविना
 यक निकटे श्री देवे श्री बृहस्पति
 स्येदं प्रसक्त लखक भाकु भट्टेन
 मिदं उभयोः शुभं शुभं शुभं शुभं
 लि० साधुराम मलाम्भ लिखारी मंद
 र श्री रघुनाथ जी प्रसक्त काला जंबू

909
[Faint, mostly illegible handwritten text in Devanagari script, organized into approximately 10 horizontal lines. The text is written in dark ink on aged, yellowish paper.]

नं. २५

107

निकायान्तरसूत्रसंज्ञा

नं. २५

१०७
शुद्धिकात्यायनसूत्रप्रवृत्तिसमा.